

SON HALİFE ABDÜLMECİT EFENDİ'NİN MAUPASSANT ÇEVİRİSİ

ÖZ: Taşındığı sıfat itibarıyla siyasi tarihimizin önemli isimlerinden olan Halife Abdülmecit Efendi, aynı zamanda Osmanlı hanedanının kültür ve sanata en düşkün üyelerinden biridir. Beş dil bilen Abdülmecit Efendi, profesyonel olarak hat, resim ve müzikle uğraşmış; ardında çok sayıda tablo ve klasik Batı müziği tarzında besteler bırakmıştır. Genel olarak bakıldığında Batı kültürüne yakın durduğu anlaşılan Son Halife'nin edebiyat alanına da uzak kalmadığı, bazı eserlerinin bulunduğu, kendisi hakkında yazılmış birçok metinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte somut bilgi veren tek kaynak, Abdülmecit Efendi'nin Maupassant'dan Sayyad Zeynel müstear ismiyle bir çevirisi olduğundan bahseden bir gazete haberidir. Buradan hareketle, Abdülmecit Efendi'nin gençlik yıllarındayken Fransızcadan çevirerek kitap hâlinde bastırıldığı *Zeytinlik* adlı bir Maupassant hikâyesini tespit edebildik. İlk olarak *Le Figaro* gazetesinde *Le Champ d'Oliviers* ismiyle tefrika edilmiş olan bu hikâye, tefrikamın üzerinden çok geçmeden Türkçeye çevrilmiştir. Abdülmecit Efendi'nin çevirisinde o devir Türkçesine özgü ifadeler görüldüğü için kaynak metinden uzaklaşan bir çeviri yoluna sapıldığı düşünülse de -aksayan yerlerine rağmen- anlaşılır, ayrıntıların verilmeye çalışıldığı bir metin ortaya çıkmıştır denebilir.

Anahtar Kelimeler: Abdülmecit Efendi, Maupassant, *Zeytinlik*, *Le Champ d'Oliviers*.

The Maupassant Translation of the Last Khalifa Abdulmajid Efendi

ABSTRACT: One of the important names of our political history as of the title he bears, Khalifa Abdulmajid Efendi is one of the members of the Ottoman dynasty who is fond of culture and art as well. Speaking five languages, Abdulmajid Efendi engaged in calligraphy, art and music professionally and left behind many tables and compositions in the classical Western music style. When it is looked in general, it was stated in many texts written about him that the Last Khalifa was close to Western culture and did not stay away from the literary area and had some books. However, the only resource giving concrete information is the news on a piece of newspaper mentioning that Abdulmajid Efendi has a Maupassant translation with the pseudonym of Sayyad Zeynel. Starting from here, we could determine a Maupassant story entitled *Zeytinlik* (*The Olive Grove*) which Abdulmajid Efendi translated from French and published as a book in his youth. This story, which was firstly published in the newspaper called *Le Figaro* under the name of *Le Champ d'Oliviers*, was translated into Turkish soon after the publication. Although it is considered that a translation method deviating from the source text was made since some statements, which were specific to the Turkish of that period, were seen in the translation of Abdulmajid Efendi, it can be stated that - despite its flaws - a comprehensible text including details was written.

Keywords: Abdulmajid Efendi, Maupassant, *Zeytinlik*, *Le Champ d'Oliviers*.

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
46. SAYI / VOLUME
2019-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazarlar Corresponding Authors

1) Dr. Öğr. Üyesi
Levent Ali ÇANAKLI

Bursa Uludağ Üni.
Eğitim Fak.
Türkçe ve Sosyal Bilimler Böl.

leventcanakli@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3834-3431

2) Öğr. Gör.
Sercan ALABAY

Galatasaray Üni.
Yabancıdiller Y.O.

salabay@gsu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6478-7007

Gönderim Tarihi

Received
25.08.2019

Kabul Tarihi

Accepted
08.11.2019

Atf

Citation

ÇANAKLI, Levent Ali, ALABAY, Sercan (2019). "Son Halife Abdülmecit Efendi'nin Maupassant Çevirisi" *Türk Lük Bilimi Araştırmaları*, (46), 28-63.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

İslam tarihinin son halifesi olan Abdülmecit Efendi, en az bu sıfatıyla olduğu kadar sanatçılığıyla da meşhurdur. Sanatsal eğilimleri ve eserleri itibarıyla Batı kültürüne çok yakın duran Abdülmecit Efendi'nin¹ Türk resim sanatının öncü isimlerinden biri oluşu, hattatlığı (Yağbasan, 2004/2: 54), birden fazla enstrüman çalacak (Renda, 2004: 13) ve besteler yapacak kadar klasik Batı müziğine olan hâkimiyeti (Aracı, 2004: 118-121), beş dil bilmesi ve sanat-edebiyat çevreleriyle kurduğu yakın ilişkiler² onu kendi devrindeki entelektüel hayatın dikkat çekici şahsiyetlerinden biri hâline getirmiştir ki bunda, aldığı eğitimin (Yağbasan, 2004/2: 23-25) rolü büyüktür³.

Çok çalışkan ve üretken bir sanatçı olan Abdülmecit Efendi'nin⁴ - asıl mesaisini önce resim, sonra müzik oluşturmakla birlikte- edebiyattan da uzak kalmadığı öteden beri söylenegelmiş; şehzadeligi, veliaht şehzadeligi ve halifeliği sıralarında çeşitli gazete ve dergilerde kendisi hakkında çıkan bazı yazılar, daha sonraları yine onun hakkında yazılmış bazı kitap

¹ Dolmabahçe Sarayı'ndaki Abdülmecit Efendi Kütüphanesinde bulunan 10867 adet eserin 6454'ü Fransızca ve Almancadır (Çelik, 2010: 58).

² Abdülmecit Efendi, sürekli görüştüğü Namık İsmail [Yeğenoğlu], İbrahim Çallı ve Avni Lifiş gibi ressam dostlarının yanı sıra (Yağbasan, 2004/2: 57), devrin ünlü sanat ve edebiyat adamlarıyla yakın dost olmuş, bazılarıyla da röportaj ya da eser tebriki gibi vesilelerle irtibatlı bulunmuştur. Bunların başında, portresini de yaptığı Abdülhak Hâmid gelir (Halifelige seçildikten sonra Hâmid'i başkâtip tayin etmek istemiş fakat bu istek gerçekleşmemiştir, bkz. Toros, 1987; *Abdülhak Hâmid'in Hatıraları*, 1994: 360). Yine portresini yaptığı Recaizade Mahmut Ekrem, *Sis* şiirini tablolaştırıp hediye ettiği Tevfik Fikret, Süleyman Nazif, Yahya Kemal, Ahmet Rasim, Necip Asım (Yağbasan, 2004/2: 56), Rıza Tevfik (*Vakit*, 1334:1), Celal Nuri (*İçtihat*, 1328: 1239), Abdullah Cevdet (Abdullah Cevdet, 1329: 1255-1257), İbnülemin Mahmut Kemal gibi pek çok isim bu hususta örnek verilebilir. Ayrıca Pierre Loti ve Claude Farrère ile de yakın ilişkileri vardır (Abdülmecit Efendi'nin her iki isimle mektuplaşmaları hakkında bkz. *Hayat Tarih*, 1965/1: 10-15; *Hayat Tarih*, 1965/2: 44-55). Abdülmecit Efendi'nin sanat ve edebiyat çevresiyle ilişkilerini göstermesi bakımından, Abdülhak Hâmid'in *Finten* adlı eserinin basılması şerefine verdiği yemekte çekilen fotoğraf önemli bir belgedir (bkz. Ek)

³ Reşat Ekrem Koçu, son halifenin sağlam bir eğitim alamadığını söyler (Koçu, 1958: 1/137) fakat Abdülmecit Efendi'nin eserlerine, kütüphanesine (Çelik, 2010; Satan, 2011: 38), yazışmalarında kullandığı dile (Nigâr, 1964: 39-46) ve kendisinden bahseden pek çok kaynağa (Abdullah Cevdet, 1329: 1255-1256; Baykal, 1951: 823; Örik, 1953: 2095; Uşaklıgil, 2003: 277-278; Renda, 2004; Yağbasan, 2004/2; Aracı, 2004; Yusuf Razi, 2016: 9; Yücel, 2017: 475) bakılırsa bu iddiaya katılmak mümkün görünmemektedir. Kaldı ki Abdülmecit Efendi'nin biri üst düzeyde olmak üzere beş dil öğrenmiş (Yağbasan, 2004/2: 24-25); resim, hat ve müzikte kendisini kanıtlamış; şiir ve çeviri ile edebiyatın içinde bulunmuş bir zat olmak sıfatıyla ne türlü bir "sağlam" eğitimden yoksun olduğu da kolay anlaşılır bir mesele değildir.

⁴ Seresvapçısı İsmail Baykal, bu durumu şöyle belirtir: "Mecit Efendi, dedelerimizin 'Aşk olmayınca meşk olmaz.' darbimeseline göre hakikaten sanatına âşık bir sanatkârdır." (Baykal, 1951: 823.)

ve tezler bu husustan bahsetmişlerdir.⁵ Ne var ki söz konusu kaynakların hiçbirinde, Abdülmecit Efendi'nin eserleri olduğundan genel ifadelerle bahis dışında, ona ait bir eser adı yer almamaktadır. Sadece *Vakit* gazetesinin haberinde "Sayyad Zeynel"⁶ müstearıyla yayımlattığı bir Maupassant çevirisi olduğu ifade edilir.⁷ Bu müstear isimle basılmış olan bizim görebildiğimiz tek metin, Maupassant'dan çevrilmiş *Zeytinlik* adlı bir hikâyedir (Maupassant, 1308).

Yine aynı kaynaklarda belirtildiğine göre şiir de yazmış olan Abdülmecit Efendi'nin tespit edebildiğimiz bütün hâlinde bir şiiri bulunmamaktadır fakat kaleme aldığı birkaç beyit günümüze kadar gelmiştir. Bunlardan biri, onun meşhur "Tarih Dersi-Nasihât" adlı tablosuna eklediği ve Süleyman Nazif'in de bir yazısında alıntılıdığı⁸ şu beyittir:

⁵ "Je savais déjà, par les chroniques turques, qu'Abdul-Médjid Effendi était un prince intelligent et studieux, ayant un fervent culte pour le Beau. Peintre, poète, littérateur, il a une vraie passion pour la musique, qui sert à charmer ses rares loisirs. Il s'exprime dans un français très pur." (Aslan, 1909: 242); "Veliâht hazretleri Fransızca ve Almancaya vâkıf oldukları gibi fûnun ve edebiyata da pek ziyade heveskârdırlar." (*Tanin*, 1334: 1); "Veliâhd-ı Saltanat Hazretleri, geçirdikleri mahpus hayatı zarfında en ziyade sanayi-i nefise ve edebiyat ile işğal ederek kendilerini müteselli etmekte idiler." (*Vakit*, 1334: 1); "Edip, mütefekkir, ressam, musikişinas (...) olan Veliâht Hazretleri (...)" (*Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, 1918: 833); "Ecdad-ı izamları gibi şiir ve edebiyat ile de müsait zamanlarında tevaggul ettikleri gibi bazı ebyat-ı hakîmaneleri de mevcut bulunmaktadır." (*Vakit*, 1338/1: 1); "Gayr-i matbu telif ve tercüme bir hayli eserleri olduğu gibi Fransız ediplerinden Maupassant'dan nakledilmiş Sayyad Zeynel nam-ı müstearıyla bir tercümeleri neşredilmiştir." (*Vakit*, 1338/2: 1); "Paris'te bir yandan resim yaparak, şiirler yazarak oyalanırken (...)" (Kerimoğlu, 1955: 3605); "(...) milliyetçiler arasında olağanüstü derecede sevilen veliâht Abdülmecid (ki, kendisini ressam ve yazar olarak da kanıtlamıştı) (...)" (August Fischer'den akt. Jaeschke 1985: 68); "Şair, ressam ve müzisyen olarak Osmanlı sanat ortamında oynadığı rolü tüm boyutlarıyla tartışmak gerekir." (Renda, 2004: 17); "Tarih ve edebiyatla da yakından ilgilenen, kendisini yazar ve şair olarak kanıtlayan Abdülmecid Efendi'nin yayınlanmamış telif ve tercüme pek çok eseri bulunmaktadır. (Aslan 1909: 241-242; Anonim 1922s1: 1; Jaeschke 1985: 68). Nitekim Maupassant'dan tercüme ettiği bir eseri Sayyad Zeynel takma adıyla yayımlatmıştır." (Yağbasan, 2004/2: 26-27); "Tarih ve edebiyatla da yakından ilgilenen Abdülmecid Efendi'nin telif ve tercüme çok eseri bulunduğu, Fransız öykü ustası Maupassant'dan tercüme ettiği bir eseri 'Sayyad Zeynel' takma adıyla yayımlattığı bilinir." (Satan, 2011: 42.)

⁶ Bu isim, bazı araştırmalarda hatalı olarak "Ziyad Zeynel" şeklinde geçmektedir.

⁷ Abdülmecit Efendi'nin çevirisinden Eken (1990: 2) ve çalışmasının zengin kaynakçasından bu makalede yararlandığımız Yağbasan (2004/2: 27) gazete haberine atfen daha önce bahsetmişlerdir.

⁸ "Büyük Yavuz'un, iclal ve ikbalini iade ile İstanbul'a getirdiği taht-ı hilafeti, yine o melun Balkan Harbi üç sene evvel kırmaya tasaddi ederken, ruhu da nesebi gibi asil ve pek necip bir şehzadesi bir levha-i manidar ibda ederek, zîrine kendi kalemiyle

*Unut felaket-i şahsiyenin müsebbibini
Fakat hakareti affetme validen vatana!*

*Unut felaket-i şahsiyenin müsebbibini
Fakat hakareti afvetme validen vatana*

Özel koleksiyonda olduğu için görme fırsatı bulamadığımız “Cariye” adlı tablosuna yazdığı bir dörtlüğü ise Yağbasan şu şekilde okumuştur:

*Biçare gönliüm tenha mı kaldın ... mı kaldın
Düşmek nedendir derdi ... sermek yüzünden rüsva mı kaldın
Yarım ne oldu yarım ne oldu, Mecnun'a Leyla mı kaldın
İrmin kalmış saki nihandır mahrum-ı serk-i sahba mı kaldın
(2004/1: 192)*

Dörtlüğün altında “Abdülmecit bin Aziz Han” imzası ve 1305 tarihi bulunduğu da aynı eserde ifade edilmiştir. Hatalı okunduğu anlaşılan bu dörtlüğü, hiç olmazsa Abdülmecit Efendi'nin şiirle işigalinin diğer bir örneği olarak değerlendirebiliriz.

Meşhurların el yazılarını toplayan Yaşar Şadi'nin *Hutut-ı Meşahir* adlı eserinde de Abdülmecit Efendi'nin bir mısrası ve bir beyiti bulunmaktadır. 27 Ramazan 1338 tarihli beyit şöyledir:

*Her leyle-i zalâmın bir fecri var muhakkak
Bahşende-i ümûdim tebşîr-i “Üsri yüsren”*

28 Recep 1341 tarihli mısra ise şudur:

Yaşar şâdîde Hakka istinâd eylerse bir millet (Berk, 2015: 162)⁹

beytini yazmıştı. Bu şahane beyit, gerek nesl-i hazır, gerek butûn-ı âtiye evladının iz'an ve vicdanına telkin edilecek en büyük düstur-ı ahlaki ve içtimaiyi muhtevidir.” (Süleyman Nazif, 1334: 115-116.) Söz konusu tablo, altında bu beyitle birlikte *Şehbal* dergisinde basılmıştır (*Şehbal*, 1329: 43). Aynı beyit, Abdülmecit Efendi'nin kızı Dürrüşehvar Sultan'ın Hindistan'da bastırıldığı, hatıra ve deneme yazılarından oluşan (Bardakçı, 2015) *Doğan* adlı kitabının mukaddimesinde de yer almaktadır (Eygi, 2005).

⁹ Bunların dışında, Abdülmecit Efendi'nin çizdiği bir Yavuz Sultan Selim portresinin altına bu padişahın Farsça divanından iki beyit ile İbni Kemal'in Sultan Selim için yazdığı Türkçe mersiyesinden iki beyiti eklemesi, onun şiire olan ilgisini göstermesi bakımından anılabilir. Farsça beyitler şunlardır:

Ümid hest ki tâ devr-i mihr ü mah buved

Be-bezm-i aşk ne-isted zi devr sâgar-ı mâ (Divan-ı Sultan Selim Han, 1904: 19)

(“Ümidimiz budur ki gökte güneş ve ay devrettikçe bizim de sâgarımız aşk bezminde dönüp duracaktır.” Tarlan, 1946: 39)

Der sefer geştin ü in bî ser ü sâ mânî-i mâ

Behr-i cem'iyyet-i dilhâst perîşânî-i mâ (Divan-ı Sultan Selim Han, 1904: 22)

(“Yaptığımız bu seferler, çektiğimiz bu mahrumiyetler, bu perişanlıığımız; gönüller huzur ve rahat içinde bulunsun diyedir.” Tarlan, 1946: 44)

Abdülmecit Efendi, İbni Kemal'den de şu beyitleri yazmıştır:

Halife Abdülmecit Efendi'nin hatıralarını da kaleme aldığı ileri sürülmekte ancak bu hatıraların nerede olduğu, hayatının hangi dönemlerini kapsadığı, muhtevası ve hacmi hakkında kesin bir bilgi verilmemekte; iddialar “çocukluğundan başlayarak kaleme aldığı hatıratını” oğlu Ömer Faruk Efendi'ye verdiği (Sakaoğlu, 1993: 1/51; Aşıroğlu, 1992: 25), “kızının nezdinde bulunduğu” (Örik, 1953: 2163) gibi söylentilerden ibaret kalmaktadır. Var olduğu söylenen bu hatırat ortaya çıktığı zaman¹⁰ Abdülmecit Efendi'nin “yazarlığı ve şairliği” ile ilgili başka ayrıntılar da görülebilecektir.

Şu hâlde Abdülmecit Efendi'ye ait olduğu söylenen diğer eserlerin nerede buldukları, üzerinde durulması gereken bir meseledir. Bu hususta, *Vakit* gazetesindeki (1338/2: 1) tanıtım yazısında yer alan ve Abdülmecit Efendi'nin kendi beyanı olması muhtemel “gayr-i matbu telif ve tercüme bir hayli eserleri olduğu” ifadesi; onun müsvedde hâlindeki bazı çalışmalarından “eserlerim” diye bahsetmiş olabileceğini akla getirmektedir. Diğer yandan, Son Halife'nin göz önünde bulunmayı, kendisini beğendirmeyi, kendisinden bahsettirmeyi seven ve buna göre davranan bir kişi olduğu (Örik, 1953: 2095-2096; Göztepe, 1978: 27; Bardakçı, 1998: 181; Yağbasan, 2004/2: 30-32) bilindiğinden, sanatçı/edebiyat adamı kimliğiyle görünmek adına değişik vesilelerle “eserlerinden” bahsetmiş olabileceği bu bağlamda düşünülebilir. Zira şurası muhakkak ki yerli ve yabancı gazetelere, dergilere verdiği beyanat ve röportajların yekûnu, onu Osmanlı hanedanının matbuata en meraklı üyelerinden biri, belki de birincisi yapar. Son olarak, Abdülmecit Efendi'nin şiir de dâhil olmak üzere yazdığı/çevirdiği eserleri “Sayyad Zeynel” veya başka bir müstear isimle gazete ve dergilerde yayımlatmış olması da bir ihtimal olarak değerlendirilmelidir.

1. Zeytinlik Çevirisi Hakkında

Maupassant'ın 19 Şubat-23 Şubat 1890 tarihleri arasında *Le Figaro* gazetesinde tefrika suretinde yayımlanan ve aynı yıl *L'inutile Beauté* (Maupassant, 1890/2) adıyla basılan kitapta yer alan *Le Champ d'Oliviers*'i

Az zaman içre çok iş etmiş idi

Sayesi olmuş idi âlem-gîr

Şems-i asr idi asrda şemsin

Zıllı memdud olur zamanı kasir (Mersiyenin tamamı için bkz. Saraç, 1995: 119-126.)

¹⁰ Konuyla ilgili olarak bugüne kadar ortaya çıkan en/tek somut belge, Murat Bardakçı tarafından ortaya koyulmuştur. Abdülmecit Efendi hatıratının bir parçası sayılabileceğini düşündüğümüz bu metin, Abdülmecit Efendi'nin bazı padişahlar hakkındaki düşüncelerini içeren notlarıdır. Bu notların geniş özeti için bkz. Bardakçı, 2013.

*Zeytinlik*¹¹ adıyla 1308 (1890/1891)'de¹² çeviren Abdülmecit Efendi, Maupassant'ın Türkçedeki ilk mütercimlerinden biridir. Gençken yaşadığı bir aşk macerası sonrasında bir oğlu olan fakat bundan habersiz bir rahibin yıllar sonra oğluya karşılaşmasını ve nihayetinde trajik ölümünü anlatan bu hikâyenin çevrilmesini bilinçli bir seçim değil, -Tanzimat sonrası çeviri faaliyetlerinin çoğu gibi- bir tesadüfün ürünü olarak düşünmek daha doğru olacaktır. İhtimal ki Abdülmecit Efendi takip ettiği *Le Figaro* gazetesinde bu hikâyenin tefrikasını görüp okumuş, beğenmiş ve bir hevesle -henüz 23 yaşında bir şehzadedir- Türkçeye çevirerek hemen bastırmıştır¹³. Bu çevirinin arkasının gelmemesi ve kitabın önsözündeki ifadeleri bunu doğrulamaktadır. Her ne olursa olsun, bu çeviri daha sonraları İslam hali-fesi olacak bir şehzadenin farklı sanatlara ilgisini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

¹¹ Maupassant'ın bu hikâyesi, Abdülmecit Efendi'den sonra görebildiğimiz kadarıyla sadece *Seçilmiş Hikâyeler* adıyla hazırlanmış bir çeviri seçkisi içinde yer almıştır (Maupassant, 1970: 279-314).

¹² İlk eserini yazdığı 1880'den on yıl sonra Türkiye'de tanınmaya başlayan Maupassant'dan Türkçeye yapılan ilk çeviri, Halit Ziya'nın 1890'da *Ziyet* adıyla yaptığı bir hikâye çevirisidir (Enginün-Kerman, 1977: 255). Abdülmecit Efendi'nin çevirdiği hikâye ise 1308 tarihlidir (*Le Figaro* tefrikasının hicrî ve rumi takvime göre tarihi, 28 Cemaziyelahir-3 Recep 1307 ve 7-11 Şubat 1305'tir.) ancak bu tarihin hicrî mi yoksa rumi mi olduğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Bundan dolayı eserin her iki takvime göre yapılmış farklı tarihlendirmeleriyle karşılaşırız. Mesela kütüphane kayıtları 1308'i hicrî olarak alıp miladi 1890/91 tarihlerini verirken (<https://kasif.mkutup.gov.tr/OpacArama.aspx?Ara=seyyad%20zeynel&DtSrc=0&fld=-1&NvBar=0> erişim tarihi: 24.08.2019, <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt13/yordam.php?> erişim tarihi: 24.08.2019, <http://kutuphane.atauni.edu.tr/yordambt/yordam.php> erişim tarihi: 24.08.2019) Enginün-Kerman rumi kabul edip 1892/93 olarak tarihlendirmişler (Enginün-Kerman, 1977: 258), Perin ise eseri 1890'da yapılan çeviriler arasına kaydetmiştir (Perin, 1946, 225). Tarihten emin olabilmek için r. 1308/h. 1310 yılında Maarif Nezareti tarafından basılmış olan ve 2. Abdülhamit'in tahta çıkışından 1308 rumi yılının sonuna kadar teftişten geçerek basımı gerçekleştirilen kitapların tarih ve yazarlarını gösteren cetvelde yaptığımız taramada *Zeytinlik* adında bir kitap görülemedi (Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1308/1310), Asır Kütüphanesi'nin yayımladığı bir fihrist olan *Esami-i Kütüb*'de (Kirkor Efendi, 1309) ise kitabın basım tarihine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu noktada kanaatimiz, hikâyeyi okuyan Abdülmecit Efendi'nin, hikâyenin özgün metninin yayımlandığı ve hicrî 1308'e denk gelen 1890 yılında bu tercüme bastırılmış olabileceğidir. Çalışma disiplinine sahip bir sanatçının gazetede tefrika edilmiş bir hikâyeyi iki üç yıl bekledikten sonra çevirmiş olması bize daha zayıf bir ihtimal olarak görünmektedir. Her iki durumda da Abdülmecit Efendi, Maupassant'ın Türkçedeki ilk mütercimlerinden sayılmalıdır.

¹³ Sadece “kurumsal çalışmalara” açık olduğu ifade edilen (<http://www.millisaraylar.gov.tr/koleksiyonlar/kitap> erişim tarihi: 24.08.2019) Abdülmecit Efendi Kütüphanesinde *Le Figaro* nüshalarının ya da Maupassant'a ait bir kitabın bulunup bulunmadığını öğrenmek amacıyla Millî Saraylar İdaresi Başkanlığına dilekçe ile yaptığımız başvuru maalesef cevapsız kalmıştır. Bununla birlikte çevirinin kitaptan değil, *Le Figaro*'daki tefrikadan yapıldığı kesindir. Zira Maupassant, hikâyenin tefrikadaki sonunu değiştirip kitaba (*L'inutile Beauté*) yeni hâliyle koymuştur (yazarın bu hususu belirttiği mektupları için bkz. Maupassant, 1908: 94-96); Abdülmecit Efendi çevirisinde de tefrikadaki son esas alınmıştır.

Seresvapçısı İsmail (Baykal) Bey'e hayatı hakkında bizzat tuttuğu notlarda "Mektepten (şehzadegân mektebi) fırsat buldukça daima av ile meşgul olurum." demesi, Abdülmecit Efendi'nin bu çeviride kendisine niçin "Sayyad" (avcı) müstearını seçtiğini açıklamaktadır.¹⁴ Nitekim çevirisine yazdığı kısa önsözde de avcılığından "Bu sanat-ı tahrirde yeni başladım, ümit ederim ki hiç kimse tenkide tenezzül etmez de ben de cesaretle ilerlerim. Yok ümidimin hilafına birisi çıkar da 'Böyle türrehat mı olur?' derse yine avcılığa devam ederim." (Maupassant, 1308: 2) diyerek bahseder. Abdülmecit Efendi'nin çevirisi kuşkusuz "türrehat" değildir fakat acemilik ve acelecilik gibi sebeplerden kaynaklandığını düşündüğümüz birtakım hataları vardır ki bunlar metni hayli tahrip etmekte, anlam kayıplarına yol açmaktadır.

a. Kaynak metnin sahibi olan yazarın kompozisyon tercihlerine uyulmaması, yazarın kurduğu anlam bütünlüklerinin dağılmasına sebep olabilir. *Zeytinlik* çevirisinde görülen ilk husus, Maupassant'ın özgün metnindeki paragraf düzeninin birçok yerde hiç dikkate alınmamasıdır.¹⁵ Ayrıca bölümlerin numaralandırılmasında da bir keyfîlik söz konusudur. Kaynak metin üç bölüm hâlinde numaralandırılmışken çeviri dört bölüme ayrılmış; birinci bölüm için hiçbir ifade ya da numara kullanılmamış, ikinci bölüme "ikinci bab", üçüncü bölüme "kısım-ı salis" ve dördüncü bölüme de "kısım-ı rabi" başlıkları yazılmıştır.

b. Haber kiplerindeki uyumsuzluk, diğer dil hataları gibi denetim ve dikkat yokluğundan kaynaklanan bir hata olarak metinde karşımıza çıkmaktadır:

(...) *tehhül etmeyi kararlaştırmıştı. Meğer bu genç bir adam dostu vasıtasıyla bir zamandan beri aldanıyor imiş.* (Maupassant, 1308: 6)

İyice baktım lakin sizi asla görmemişim. (Maupassant, 1308: 12)

Sonra haneye avdet ettik. İkimizden başka hiçbir kimse yoktur. (Maupassant, 1308: 29)

Gerilemek ve kaçmak veyahut bir mum getirmek üzere koşmak istiyordu. Lakin dizleri kesilmiş, hiçbir şeye muktedir değildir. (Maupassant, 1308: 33)

c. Bazı ifadelerin kuruluşundaki yanlışlıklar ile doğru kelimenin bulunmamasından kaynaklanan yanlışlıklar da metinde görülmektedir:

Köyün vadilerinde hasta olan başıyla zeytin ağaçlarının kır renkli yapraklarının arasından geçen şuaat-ı münirenin altında serseriyane geziyordu. (Maupassant, 1308: 8)

¹⁴ Aynı konuda bkz. Bardakçı, 1998: 39.

¹⁵ Krş. Maupassant, 1308: 3, 4, 9, 17; Maupassant, 1890/1, 50, 51, 52.

Ellerini sıkıp kemal-i hiddetle ilerledikçe papaz geriye doğru çekildi. (Maupassant, 1308: 14) (Kaynak metinde “yumruk” kelimesi geçer: “Il avait une figure menaçante et les poings fermés ...” Maupassant, 1890/1: 51)

Beni anlamasın diye söylediğini setrederdi lakin hepsini anlardım. (Maupassant, 1308: 23)

Bu ismi yüz defadan ziyade sormuştum. Nafîle, söylemedi; hâlâ bir gün bu ismi cebren söyletmek üzere bir de tokat attım, o da fayda etmedi. (Maupassant, 1308: 27)

Bana bu suretle hikâyeyi kâmilten hikâye etti. (Maupassant, 1308: 28)

d. Genel itibarıyla eksiksiz bir çeviri yapmaya çalıştığı izlenimini edindiğimiz mütercim, bazı bölümlerde metni eksik ya da bariz şekilde yanlış çevirmiştir.¹⁶ Aşağıdaki örneklerde, *Zeytinlik* hikâyesinin sonraki mütercimi Ferid Namık Hansoy’un çevirilerine de hem bu kısımlardaki çevirilerini doğru bulduğumuz için hem de karşılaştırma unsuru olması için yer verilmiştir.

Kaynak metin: *Il fut un prêtre à vues étroites, mais bon, une sorte de guide religieux à tempérament de soldat, un guide de l’Eglise qui conduisait par force dans le droit chemin l’humanité errante, aveugle, égarée en cette forêt de la vie où tous nos instincts, nos goûts, nos désirs sont des sentiers qui égarent. Mais beaucoup de l’homme d’autrefois restait toujours vivant en lui. Il ne cessa pas d’aimer les exercices violents, les nobles sports, les armes, et il détestait les femmes, toutes, avec une peur d’enfant devant un mystérieux danger.* (Maupassant, 1890/1: 50)

Abdülmeçit Efendi: *Vehle-i ûlâda bir papaz oldu lakin iyi bir dindar rehber idi.*

Bir rehber idi ki insaniyet âlemlerinde, hayat ormanları içinde yollarını şaşırانları ve bir sevkıtabii ile arzu-yı zevk ü sefahatte serseriyane gezenleri tarik-i istikamete sevk ederdi. (Maupassant, 1308: 9)

Hansoy: *Dar görüşlü bir rahip, fakat iyi kalpli bir rahip, asker mi zaçlı bir nevi din kılavuzu, insanı şaşırıtıcı yollar olan bütün sevki tabiielerimizin, zevklerimiz, arzularımızın içinden geçmekte olduğu o hayat ormanında kaybolmuş bulunan avâre ve kör insanlığı zor kullanmak suretiyle doğru yola sevkeden bir kilise kılavuzu olmuştu. Fakat, geçmiş zamandaki insan tarafı onda bütün canlılığı ile yaşıyordu. Sıkı ve yorucu tâlimleri, kibar sporları, silâhları sevmekten geri kalmıyor ve esrarlı bir tehlike karşısında bulunan bir çocuğun korkusu ile kadınlardan, bütün kadınlardan tiksiniyordu.* (Maupassant, 1970: 286)

¹⁶ Anlamı etkileyebilecek olan bu yanlışlar metin içinde ilgili yerde dipnotlarda verilmiştir.

Kaynak metin: *Il aurait ce nouveau petit triomphe auprès de ses paroissiens lui, qu'on respectait surtout parce qu'il était peut être, malgré son âge, l'homme le mieux musclé du pays. Ces légères vanités innocentes étaient son plus grand plaisir. Il tirait au pistolet de façon à couper des tiges de fleurs, faisait quelquefois des armes avec le marchand de tabac, son voisin, ancien prévôt de régiment, et il nageait mieux que personne sur la côte.* (Maupassant, 1890/1: 50)

Abdülmecit Efendi: *Memleketinin halkı kendisini sinnine göre pek kuvvetli bulmaları hasebiyle muhterem tuttuklarından bu da bir küçük şan ve şeref olacak idi.*

Bu safderunane tefahurlar kendisi için en büyük mahzuziyetten addolunurdu. Sahilde bulunan adamlardan ziyade denizde maharetle yüzerdi. (Maupassant, 1308: 5)

Hansoy: *Ruhani dairesinde bulunan insanlara karşı bu küçük muvaffakiyetin bir değeri vardı. Kasabada herkes tarafından saygı görüyordu; bu saygı, belki de, bilhassa yaşının ilerlemiş olmasına rağmen, memleketin güçlü, kuvvetli bir ferdi olması esasına dayanıyordu. Bâzı mâsumâne iptilalar onun en büyük zevki idi. Çiçek saplarını koparmak için tabanca atışı yapıyor, komşusu olup eskiden alayda bulunmuş olan tütiün satıcısı ile ekseriya kılıç tâliminde bulunuyor, denizde herkesten daha iyi yüzüyordu.* (Maupassant, 1970: 281)

Kaynak metin: *L'abbé frissonnait et levant soudain les yeux, dans un mouvement habituel d'officiant, il aperçut partout autour de lui, tremblotant sur le ciel, le petit feuillage grisâtre de l'arbre sacré qui avait abrité sous son ombre frêle la plus grande douleur, la seule défaillance du Christ.* (Maupassant, 1890/1: 51)

Abdülmecit Efendi: *Papaz raşedar olarak zeytin ağaçlarının yapraklarına bir nigâh-ı müteessirane atfetti.* (Maupassant, 1308: 15-16)

Hansoy: *Rahip, titremeler geçiriyordu. Birden bire gözlerini kaldırarak, her zaman yaptığı ruhani bir hareket içinde, İsa'nın en büyük acısını, yegâne felâketini çelimsiz gölgesinde barındırmış olan o mukaddes ağacın küçük gri yapraklarının her bir tarafını çevirmiş olduğunu görmüştü.* (Maupassant, 1970: 294)

Kaynak metin: *Je pensais bien qu'il ne dirait rien, par peur du scandale, vu qu'il est sénateur. Je me suis trompé. Quatre jours après, j'étais pincé dans un restaurant de Paris. J'ai eu trois ans de prison. C'est pour ça que je n'ai pas pu venir vous trouver plus tôt.* (Maupassant, 1890/1: 53)

Abdülmecit Efendi: Paragraf yok. (bkz. Maupassant, 1308: 30)

Hansoy: *Senatör olması münasebetiyle, skandaldan çekinerek hiç kimseye bir şey söylemeyeceğini düşünüyordum. Halbuki, yanılmışım... Dört gün sonra, Paris'in bir lokantasında yakayı ele verdim. Üç yıl hapis yattım. İşte, bunun içindir ki, daha evvel gelip sizi bulamadım.* (Maupassant, 1970: 308)

İlk iki örnekte çevrilmeyen cümleleri Abdülmecit Efendi'nin özellikle eksik bıraktığı, o döneme hükümdar olan 2. Abdülhamit'in vehmine dokunmaktan çekindiği için böyle yaptığı akla gelen bir ihtimaldir.

Bunlarla birlikte, Hansoy'un metninde eksik veya yanlış olan bazı ifadeleri, aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi Abdülmecit Efendi'nin çevirisinde tam ve doğru şekilde bulabiliyoruz.

Kaynak metin: *Tant pis, le poisson du lendemain ne vaut pas le poisson sortant de l'eau. Je vais faire une petite fête de gourmand, ça ne m'arrive pas trop souvent; et puis, le péché n'est pas gros.* (Maupassant, 1890/1: 51)

Abdülmecit Efendi: *Çok fena, bir gün sonraya kalan balık sudan çıkana benzemez. Aç gözlülük ile bir ziyafet yapayım. Bu da her daim olmaz ve hem de günahı pek büyük değildir.* (Maupassant, 1308: 10)

Hansoy: *Tavuk kalsın. Ertesi güne bırakılan bir balık, denizden henüz çıkmış balığın yerini tutamaz. Şöyle güzel bir ziyafet çekmek istiyorum kendime, bu iş öyle her zaman olmuyor.* (Maupassant, 1970: 288)

Kaynak metin: *Il en devint amoureux avec toute la violence, avec tout l'emportement d'un homme né pour croire à des idées absolues.* (Maupassant, 1890/1: 50)

Abdülmecit Efendi: *Efkâr-ı mutlakaya inanmak için dünyaya gelmiş bir adamın tekmil şiddet-i inhimakiyle bu kadına âşık oldu.* (Maupassant, 1308: 7)

Hansoy: Cümle yok. (bkz. Maupassant, 1970: 282)

Kaynak metin: *Oui, oui, très bonne, trois loups, deux murènes et quelques girelles.* (Maupassant, 1890/1: 50)

Abdülmecit Efendi: *Evet, evet, çok güzel. Üç tane levrek balığı, iki tane yılan balığı ve birkaç istronkilos balığı.* (Maupassant, 1308: 4)

Hansoy: *Evet, evet, birkaç parça tuttum.* (Maupassant, 1970: 280)

Son bir örnek olmak üzere, kaynak metinde yer alan “Il pleurait comme une vache...” (Maupassant, 1890/1: 53) cümlesini Abdülmecit Efendi “İnek gibi bağırarak ağlıyordu.” (Maupassant, 1308: 29) şeklinde harfiyen çevirmiş, Hansoy ise bu cümleyi çevirmediği gibi kaynak metinde

olmamasına rağmen “Yağmur yağıyordu.” (Il pleuvait) cümlesini ilave etmiştir ki kelime benzerliğinden kaynaklanan bir göz yanılması olması muhtemeldir (Maupassant, 1970: 307).

2. Metin¹⁷

Mukaddime

Bu sanat-ı tahrire yeni başladım, ümit ederim ki hiç kimse tenkide te-nezzül etmez de ben de cesaretle ilerlerim. Yok ümidimin hilafına birisi çıkar da "Böyle türrehat mı olur?" derse yine avcılığa devam ederim.

Sayyad Zeynel

Tulon ve Marsilya beyninde vaki Garandu eyaletinde Piska limanının adamları Papaz Vilboa'nın sandalını balık avından avdet ettiğini görünce karaya çekmek için sahile indiler. Papaz elli sekiz yaşında olduğu hâlde sandalın içinde yalnızca olarak bir gemici gibi maharet-i fevkalade ile iki kürek çekiyordu. Labis olduğu binişin kolları adalî olan bileklerinin üzerine bükülmüş, etekleri iki dizleri arasına sıkıştırılmış, göğsünün düğmeleri çözülmüş.

Başındaki üç köşeli şapkası yanındaki sıranın üzerinde bulunurdu, başı dahi beyaz bezden mamul bir takye ile mestur idi.

Siması emakin-i hârrenin kaviyyü'l-bünye ve acip adamlarını irae ediyor ve bir dua okumaktan ziyade vukuat arasında gezmeye münasebetini gösteriyordu.

Yanaşacak bir yer bulmak için ara sıra arkasına atf-ı nazar eder ve cenup gemicilerin adem-i maharetini beyan ve şimal gemicilerinin nasıl denizde gezdiklerini izhar için kavaid-i bahriyuna bittatbik bir iki kürek çekerdi. Sandal sahile yanaşırken omurgası kuma saplanıp kaldı. Papaza hayretle bakan beş kişi kemal-i ihtiram ve nezaketle yanaşıp içlerinde biri hızlıca “Avınız hayırlı olsun efendim.” dedi.

Papaz Vilboa küreklerini çıkardı, şapkasını değiştirdi. Kollarını (4) ve göğsündeki çözücük düğmelerini ilikleledi. Kendisine iyice çekidüzen verdikten sonra kemal-i azametle cevap verdi:

“Evet, evet, çok güzel. Üç tane levrek balığı, iki tane yılan balığı ve birkaç istrongilos balığı.” Bu beş balıkçı başlarını sandalın dâhiline uzatarak

¹⁷ Çeviri metin hazırlanırken öncelikle yazım ve noktalamada TDK Yazım Kılavuzu'nda belirlenen kurallar esas alınmış, mütercimden ya da basımdan kaynaklandığı belli olan noktalama eksikleri buna göre tamamlanmıştır. İç içe konuşmalar fazla olduğu için anlamayı zorlaştıracak düşünceyle konuşma çizgisi kullanılmamış, bunun yerine tırnak ve tek tırnak işaretleri koyulmuştur. Yabancı isimlerin yazımında ise ilkesel olarak Türkçe söylenişlerin verilmesi uygun görülmüştür. Dizgi hatası olduğunu düşündüğümüz birkaç kelime dipnotlarda belirtilmiştir. Eski harfli metnin sayfa numaraları parantez içinde verilmiştir.

içindeki semiz levrek ve yassı ve müthiş başlı yılan balığına, sırtı portakal renğinde ve hatt-ı münkesir şeklinde sırma çizgili istrongilos balığına bir sima-yı behrefuruşane ile baktılar. İçlerinden biri “Papaz Efendi bunları ikametgâhınıza kadar getireyim.” dedi. Papaz “Teşekkür ederim gayretli evladım.” deyip ellerini oğuşturarak arkasında mezkûr balıkları hamil bir adam olduğu hâlde yolunda devam etti. Diğerleri sandal ile meşgul olarak kaldılar. Papaz büyük hatveler atarak ağır ve azametli reftarına devam ediyordu. Şiddetle kürek çektiğinden vücudundaki hararet hâlâ mevcut idi. Zeytin ağaçlarının hafif gölgeleri altından geçer iken düğmesini çözer, sahil-i deryadan gelen latif rüzgâra ve akşamın serinliğine sinisini arz eylerdi.

Murabbau’ş-şekl alını kır saçlarla muhat olup tam bir papaz alınından ziyade bir asker cephesine benzerdi. Şehir bahre doğru münthehi olan geniş bir vadi üzerinde yüksek bir tepe üzerinde bulunuyordu.

Temmuz akşamı idi. Afıtab-ı cihantab pürenvar olarak ufuktaki cibalin tepelerine yaklaşmakta idi.

Beyaz kumlu yolun üzerinde papazın zıllı memdud olur ve başındaki üç köşeli şapkasının gölgesi gâh yakınında bulunan tarla içinde (5) yuvarlanır gâh tesadüf ettiği ağaçların sâkına mürtesem görünür ve yine yere ve ağaçların arasına düşerek acayip eşkâl irae ederdi.

Yazın vilayet caddelerini muhit olan ince toz papazın ayağının altından kalkarak binişinin rengini değiştirmekte ve gittikçe açık bir renge koymakta idi. Şimdi biraz ferah bulmuş ve elleri cebinde olarak dağ haydutlarının dağlara çıktıkları gibi yürümekte bulunmuş idi.

Yirmi senedir dâhilinde papaz bulunduğu ve nail-i saadet olduğu ve içinde ölmek için azmettiği şehre kemal-i dikkatle atf-ı nazar ediyordu. Etrafı evlerle muhat ve gayr-i müsavi esmer renkli taşlarla yapılmış kilisesinin kuleleri bu güzel vadide semaya doğru tereffu ediyor ve bir mübarek mahallin çan ebniyesinden ziyade kale burcuna müşabih bulunuyordu.

Papaz üç tane levrek ve iki tane yılan balığı ile birkaç istrongilos balığını sayd ettiğinden dolayı gayetle memnun idi. Memleketinin halkı kendisini sinnine göre pek kuvvetli bulmaları hasebiyle muhterem tuttıklarından bu da bir küçük şan ve şeref olacak idi.

Bu safderunane tefahurlar kendisi için en büyük mahzuziyetten addolunurdu. Sahilde bulunan adamlardan ziyade denizde maharetle yüzerdi.

Eskiden kendisi âlemce Baron Vilboa namıyla tanılmış gayetle nezaketli bir adam idi. Bir muhabbetin kederi saikasıyla otuz yaşında¹⁸ papaz silkine salık oldu. Dindar ve kral taraftarı bir familyaya mensup idi. Bu familya, evlatlarını askere ve hâkimliğe ve papazlığa verirdi. Ebeveyninden Paris’e gidip hukuk mektebinde ikmal-i tahsil ve badehu adliye dairesinde bir büyük

¹⁸ Kaynak metinde “trente-deux” (otuz iki) geçmektedir (Maupassant, 1890/1: 50)

memuriyete duhul için emir almıştı. İkmal-i tahsil (6) ettiği esnada pederi ördük avından aldığı zatürre hastalığından, validesi ise az zaman sonra kederden vefat ettiler.

Bu kadar cesim bir servete birdenbire nail olunca yalnız kibarlık âlemlerinde yaşamak üzere bütün niyetinden nükûl etti. Zekâveti tam bulunduğundan gençlik ve saadet zamanlarından zevkyab oldu. Lakin en nihayet dostlarından birinin evinde musikihanenin genç şakirtlerinden ve Odeon Tiyatrosu muganniyelerinden bir genç kadına meftun oldu. Efkâr-ı mutlakaya inanmak için dünyaya gelmiş bir adamın tekmil şiddet-i inhimakiyle bu kadına âşık oldu. Birinci defa olarak sahnede arz-ı didar-ı pürenvar ettiği ve umumun tahsinini kazandığı gün nihayet derecede âşık olmuş idi.

Bu kadın güzel ve fakat fitraten hain idi. Sahte bir masumiyet-i tıflane gösterir, o da bunu bir eda-yı melekâne addederdi. Bu hâl ile cezbetmeyi maharetle icra eyledi. Vilboa'yı bir nazarı veya bir tavriyla çıldırtacak, canını tehlikeye koyacak hâle getirdi.

Bu güzel aktrise tiyatroyu terk ettirip metres olarak aldı. Dört sene şiddetli devam eden muhabbeti saikasıyla familyasının namının ve gerek kendi şerefine tedennisine sebep olduğu hâlde tehhül etmeyi kararlaştırmıştı. Meğer bu genç bir adam dostu vasıtasıyla bir zamandan beri aldanıyor imiş.

Bu facia gayetle dehşetli idi. Çünkü kadın hamile olup Vilboa izdivaç için çocuğun dünyaya gelmesini bekliyordu.

Çekmehanesi içinde mektupları eline geçince alçaklık ve namussuzluk (7) ve ihanetini bir hâl-i vahşetle kadının yüzüne vurdu. Kendisi ve çocuğu Paris kaldırımlarının mahsulü ve iffetsiz olduğu kadar da biedep ve bu adamdan emin olduğu kadar da diğerinden ümitvar bulunduğu için elini kaldırıp karnını gösterdi. Böyle bir tahkirden çekinmedi, murdar bir mahluk ve alçak bir vücut içinde kendi sulbünden bir çocuk bulunduğunu hatırladıkça benzi sararıp ikrahla geriye çekildi. Yine kendisi için büyük bir zillet olan bu iki mahluku imha etmek üzere üzerlerine savlet eyledi. Dâhilinde bir cenin bulunan karnı üzere düşeceğini teferrüs edince ve Vilboa'nın darbesi altında naçar kaldığını görünce "Bu çocuk senin değildir, onundur." dedi. Bu sözü işitince bir adım geriye atarak o derece hayrette kaldı ki bu kadar hiddeti mahvolarak kekelemeye başladı.

"Sen sen söylüyorsun." Kadın ölümün gözü önünde tecessüm ettiğini görünce korkudan çıldıracak hâle geldi.

"Senden değildir, ondandır."

"Çocuk mu?"

"Evet."

"Yalan söylüyorsun."

Yeni baştan bu kadını mahvetmek üzere ayağını hazırladı lakin metresi diz üzerine oturarak rica ve temenniye başladı:

“Sana söylüyorum, eğer bu çocuk senden olsaydı bu ana kadar olmayacak mı idi?”

Bu cevap ayn-ı hakikat gibi tesir etti.

Böyle bu efkâr-ı münevvere içinde muhakeme-i akliye hakiki ve gayr-ı kabil-i red, mukarrer, muayyen vazıh gibi görünüyordu.

Bu alçak kadının taşıdığı çocuğun pederi olmadığına kalben emin (8) oldu. Teselli buldu. Hiddeti kesb-i sükûnet etti. Bu adi mahluku helâk etmekten vazgeçerek dedi ki:

“Kalk, bir daha görmemek üzere cehennem ol git.”

Emrine arz-ı inkıyad ederek gitti ve gözünden nihan oldu. Kendisi de müteessiren Bahr-ı Sefid sahilinde bir vadi dâhilinde bulunan bir şehre azimet etti; bahre nazır olan bir misafirhanede bir oda isticar edip burada on sekiz ay kadar bir hâl-i nevmidî ve uzlet ve tenhayide bu hain kadının letafeti ve hoş edası ve kuvve-i cazibesinin hatıra-i meyusiyet-bahşâsıyla imrar-ı evkat etti.

Köyün vadilerinde hasta olan başıyla zeytin ağaçlarının kır renkli yapraklarının arasından geçen şuaat-ı münirenin altında serseriyane geziyordu.

Bu tenhalıkta şiddet ve hiddeti gittikçe sükûnet buluyordu. Dini, zaten gayr-ı malum olan bir hayata karşı bir melce zannediyordu. Şimdi ise azap ve ızdırabı mucip hayata karşı bir penah olduğunu anladı. İbadet etmeyi itiyat edindi.

Ekdarını oraya münhasır kıldı. Kiliseye gider, diz üzerine oturarak dua ederdi. Hâlıkına itimat eder, bütün sefaletini ona arz ve beyan ederdi. Ve Cenab-ı Hallâk-ı Kerim’den merhamet ve himayet talep eder ve hâcâtının kabulünü her gün kemal-i heyecan ve rikkat ile yine talep ve dua ederdi. Bir kadının muhabbetiyle hûn olmuş olan kalbi daima helecan ve ihsasat ile memlu iken kûşe-i vahdette ibadat ve taat ve aşk-ı ilahi kalbine girerek diğerlerini söndürdü. Bu hâlde birinci niyetine karar verdi. Papaz oldu. Familya namını terk ederek malik olduğu emlakının nısfını (9) fakirlere ve nısf-ı aharını ölünceye kadar dindarane hayatına münhasır kılmıştı...

Vehle-i ûlâda bir papaz oldu lakin iyi bir dindar rehber idi.

Bir rehber idi ki insaniyet âlemlerinde, hayat ormanları içinde yollarını şaşırانları ve bir sevkitabii ile arzu-yı zevk ü sefahatte serseriyane gezenleri tarik-i istikamete sevk ederdi.

İkinci Bab

Papazın eşyasını taşıyan adam papazla mükâleme etmek arzu ediyor ise de cesaret bulamıyordu.

Çünkü papaz, cemiyeti üzerinde büyük bir nüfuza malik idi. Sonunda muvaffak oldu.

“İkametgâhınızda rahat mısınız?” dedi.

Papazın ikametgâhı gayetle ufak idiyse de mevsim-i sayfta tebdil-i hava için köylüler buraya gelirlerdi.

Kilise duvarına yakın beş dakikalık mesafede bir kulübe isticar etmişti. Daim orada ikamet etmezdi. Bazen yeşillikte ferahça vakit geçirmek için ikamet ederdi.

“Evet dostum, orada pek rahatım.” diye cevap verdi.

Pembe renginde yaprakları havi tarlalarda mantar gibi görünen zeytin (10) ağaçlarının dâhiline bina edilmişti. Kapının önünde bir kadın her geliştire bir tabak, bir parça ekmek ve kaşık takımı ve bir şişe şarap getirmekte ve taam takımını hazırlamakta olduğu müşahede olunuyordu.

Papaz, sadası işitilecek mesafeye gelince “Hey Margrit!” diye haykırdı. Kadın şaşkın şaşkın¹⁹ etrafına bakınarak efendisini görünce tanıdı.

“Vay siz misiniz Papaz Efendi?”

“Evet size âlâ bir av getiriyorum. Bu levrek balığını tereyağıyla kızartmalı, işitiyorsunuz ya?”

Kadın yaklaşarak beylikçilik tavrıyla gemicinin elindeki balıkları muayene etmeye başladı.

Hizmetkâr kadın dedi ki:

“Tavuk dolması pişti.”

“Çok fena, bir gün sonraya kalan balık sudan çıkana benzemez. Aç gözlülük ile bir ziyafet yapayım. Bu da her daim olamaz ve hem de günahı pek büyük değildir.”

Kadın levrek balıklarından bir tanesini ayırıp giderken tekrar arkasına dönerek:

“Papaz Efendi bir adam buraya üç defa geldi, sizi sordu.”

“Bir adam ama nasıl adam bu?”

“Bir adam ama kendi kıyafetinden hiçbir şey anlayamıyorum.”

“Öyle ise bir sail olmalı.”

“Evet belki, ben demiyorum ama serseri bir adama benziyor.”

Papaz Vilboa bu tabire çok güldü çünkü Margrit'in ne kadar (11) korkak olduğunu ve gece gündüz katlolunacağız hülyasıyla vakit geçirdiğini bildirdi. Balıkları eve kadar taşıyan gemiciye birkaç para verdi, o da müteşekkiren gitti.

Margrit balığın sırtını bıçakla kazır iken bağırdı:

“Bakınız işte!”

Papaz uzaktan mülevves elbiseyi labis bir adamın ağır hatveler atarak eve doğru geldiğini gördü. Kadının sözü hatırına geldikçe gülerek bekliyordu ve kendi kendine “Bana kalırsa bu kadının hakkı var, tam dediği gibi bir serseri!” diyor idi.

¹⁹ Kaynak metinde “şaşkın şaşkın” ifadesi bulunmamaktadır: “Elle s’arrêta pour regarder, et reconnaissant son maître: (...)” (Maupassant, 1890/1: 51)

Hâli meçhul olan adam elleri cebinde, ağır, acelesizce papaza doğru atf-ı nazar ederek geliyordu.

Hentüz genç olup levni ve sakalı sarı, saçları gayetle murdar ve hiçbir kimse rengini ve eski biçimini keşfedemeyecek surette mülevves bir şapka altında kıvrılmış idi. Kestane renginde bir palto, uçları paralanmış bir pantolon giyiyordu. Ayağına mauneye müşabih bir kundura giyiyor ve etvarı, yürüyüşü bir hırsız hâlini irae ediyordu. Papaza birkaç hatve takarrüp edince simasını setreden şapkasını çıkardı ve sefahat âlemlerinde yorulmuş olan ve fisk fücuru izhar eden alnı zahir oldu.²⁰ Bu adamı papaz görünce bir adi serseri veya hükümetin elinden kurtulmuş ve zindan lisanından başka bir şey söylemeye gayr-ı muktedir bir adam olduğunu derk etti.

“Vaktiniz hayırlar olsun Papaz Efendi.” dedi.

Papaz, mösyö diye hitap etmek arzu etmediğinden yalnızca:

“Buyrunuz.” dedi. (12) Dehşetamiz nazarlarla birbirlerine bakıyorlardı. Bu yabancı düşmanın nazarı papazı şaşırtmış olduğundan vücuduna bir raşe geldi. Nihayet bu serseri kelama başlayarak dedi ki:

“Hâlâ beni tanımıyor musunuz?”

Papaz şaşkınca cevap verdi:

“Ben! Asla sizi tanımıyorum.”

“Acayip beni asla tanımıyorsunuz ha! Dikkatle bakınız.”

“İyice baktım lakin sizi asla görmemişim.”

Müstehziyane olarak serseri:

“Hakkınız var lakin iyice tanıyabileceğiniz bir şeyi göstereyim.” dedi.

Şapkasını giyip paltosunun düğmelerini çözmeye başladı. Göğsü çıplak idi.

Pantolonunu tutmak üzere zayıf karnına kadar kırmızı bir kuşak sarılmıştı.

Cebinden gayet kirli ve lekeli ve tesadüf olunan bir jandarmaya irae edilip serbestîyi kurtarmaya yarayacak mesruk veya sahih, doğru veya sahte birtakım evrakı havi olması memul bir mendil içinden sararmış ve vücudun hararetiyle solmuş ve çok ellerde gezmiş bir zarf çıkardı ve bu zarfın derunundan bir fotoğraf çıkarıp papazın yüzüne doğru uzattı ve dedi ki:

“Bunun kim olduğunu tanıy mısınız?”

Papaz iyice görmek için iki hatve ileriye atıldı. Bu resmi görünce vücudunda şiddetli bir cevelan hasıl oldu. Sonra (13) sarardı. Çünkü bu resim o kadına olan aşkı zamanında çıkartmış olduğu kendi resmi idi.

²⁰ Kaynak metindeki “adamın kesinlikle yirmi beş yaşından büyük olmadığı” ifadesi burada çevrilmemiştir (“... car cet homme assurément n’avait pas plus de vingt-cinq ans.” Maupassant, 1890/1: 51)

Serseri tekrar ederek:

“Bunu tanıyor musunuz?”

Papaz kekeleyerek dedi ki:

“Evet.”

“Öyle ise kimdir?”

“Ben.”

“Muhakkak siz misiniz?”

“Evet.”

“Şimdi şu ikimize yani resminize ve bana daha dikkatle bakar mısınız?”

Zavallı adam zaten bu iki mahlukun birbirlerine bir birader kadar benzediğini görmüştü lakin papaz bu ahvalden hiçbir şey istihraç edemeyip kekeleyerek dedi ki:

“Canım ne istiyorsunuz?”

“İstedğim şey, evvela beni tanımanızı istiyorum.”

“Siz kimsiniz?”

“Ben? Yol üzerinde kimi görür iseniz ondan sual ediniz. Hizmetçinizden sual ediniz. Eğer siz arzu eder iseniz bu resmi göstererek bu köyün mutasarrıfından sorunuz. Gülecektir. Lakin ziyarı yok. Bu lakırdıları söyleyen hep benim, papaz baba, evladınızı tanımak istemiyor musunuz?”

Papaz ellerini dindarane havaya doğru kaldırarak dedi ki:

(14) “Sahih değildir.”

Genç adam papaza takarrüp ederek dedi ki:

“A! Sahih değil mi! Papaz, işitiyor musunuz, yalan söylemekten artık vazgeçmelisiniz.”

Ellerini sıkıp kemal-i hiddetle ilerledikçe papaz geriye doğru çekildi. Bir kere daha inkâr ederek dedi ki:

“Benim asla çocuğum olmadı.”

Diğeri şiddetle cevap verdi:

“Metresiniz de olmadı mı?”

İhtiyar adam bilmeceburiye bir kelime-i itiraf tekellüm etti:

“Belki.”

“Bu metresi reddettiğiniz zaman hamile değil mi idi?”

Derhâl sükûnetyab olan eski hiddeti, daha doğru[su] yirmi beş sene zarfında kemale ermiş olan infiali hayat-ı münzeviyane ve dindaranesinin icabı olan hilim ve sükûnu zir ü zeber etti ve kendini kaybederek şiddetle dedi ki:

“Ben onu reddettim çünkü bana ihanet etti. Başkasından karnında çocuğu var idi. Eğer başkasından hamile olmasaydı o vakit kendisini öldürecek-tim, yani sizi de beraber mösyö.”

Papazın bu derece şiddetinden genç adam ihtiraz etti ve biraz mutedilane söz söylemeye başladı.

“Başkasının çocuğudur diye size kim söyledi?”

“Kendisi.”

(15) Serseri bu tasdiki inkâr etmeksizin muvafık surette muhakemeye başladı.

“Sizi istihfaf etmek üzere söylemiş ve validem aldanmış.”

Papaz kesb-i sükûnet ederek şimdi merakını tadil için serseriden sual etti.

“Benim evladım olduğunuzu size kim söyledi?”

“Papaz Efendi, validem halet-i nez'inde iken ikrar etti. Daha fazla olarak işte bu lakırdıyı söyledi.”²¹

Papazın gözünün önüne fotoğrafı koydu.

İhtiyar adam bunu ağır ağır olarak muayene etti ve bu serserinin kendi çocuğu olduğuna şüphesi kalmadı. Dehşetli bir keder ve azab-ı vicdani ve müthiş ve ifade olunamaz beht ü hayret kalbini istila etti. Sahnede cereyan eden vakanın künhüne vâkıf olmaya başladı.

O kadının hiddetli bir adamın elinden kendi hayatını kurtarmak için bir yalan irtikâp ettiğini derk etti. Kendinden bir evlat tevellüt etmiş, büyümüş, şimdi de serseriyane -keçi gibi- orada burada dolaşıyor idi.

“Konuşmak üzere benimle bir iki adım ileriye gider misiniz?”

“Tabii. Zaten ben de bunun için geldim.”

Yan yana zeytinlik içinde yürümeye başladılar. Şems nazardan nihan olmuş idi.

Cenupta akşamları hissolunan serinlik, zemini rüyeti gayr-ı kabil bir libas-ı bürüdet gibi ihata eylemiş idi. Papaz raşedar olarak (16) zeytin ağaçlarının yapraklarına bir nigâh-ı müteessirane atfetti. Ve bir hâl-i nevmidîyle kalben dua ve niyaz ederek “Aman Allah'ım! Meded-resim sensin.” dedi. Sonra evladına teveccüh eyledi.

“Valideniz vefat etti mi?”

“Valideniz vefat etti mi?” sözlerini söyleyince papaz tekrar düçar-ı ye's ü keder oldu. Kalb-i beşerin asla feramüş olunmamış azap ve elemi hissetti. Ve vaktiyle çekmiş olduğu işkence sanki bir aks-i amel husule getirdi. Şimdi müellim hatırası kalan gençliğin o gayet kısa ve mecnunane safasını düşünerek titredi.

Genç adam cevap verdi:

“Evet Papaz Efendi, validem vefat etti.”

²¹ Kaynak metinde “işte bu lakırdıyı söyledi.” anlamına gelecek bir ifade bulunmamaktadır (“Elle, en mourant, m'sieu l'curé... Et puis ça!” Maupassant, 1890/1: 51)

“Vefat edeli çok oldu mu?”

“Evet, üç sene oldu.”

Papaz tekrar bir şüpheye düştü.

“Öyle ise bu üç sene zarfında beni niçin aramadınız?”

Genç adam biraz tereddüt gösterdi.

“Muktedir olamadım. Çünkü mânim vardı. Lakırdınızı kestiğimden dolayı affınızı temenni ederim. Başka müsait zamanda arzu ettiğiniz kadar tafsilat veririm. Dün sabahtan beri ağzıma yemek koymadım.”

Bu kelam ihtiyarın vücuduna şiddetli bir raşe getirdi. Ve merhametini calıp oldu. “Vah benim evladım.” diyerek elleriyle bu genç adama uzandı ve bu delikanlı, ihtiyarın ince ve zayıf ve raşedar parmaklarını şiddetle sıktı.²²

Dudakları arasından eksik olmayan kaba sözlerle cevap verdi:

(17) “Bana itimat edeceğinizden kalbim emin olmaya başladı.”

Papaz kolunu alarak:

“Haydi! Yemek yemeye gidelim.” dedi.

Sevk-i tabii-i pederanenin ilcası olan bir ferah ve meserretle bugün avladığı balık ve pirinçle pişmiş tavuk bu çocuğa iyice bir ziyafet olacağını mülahaza eyliyordu.

Hizmetçi kadın da mırıldanarak hiddetle kapı önünde bekliyordu.

Papaz haykırarak:

“Margrit, çabuk masayı sofada hazırla ve iki tabak koy, çabuk ol.” dedi.

Hizmetçi kadın, efendisinin bu serseri ile beraber yemek yiyeceğini görünce yemek takımlarını taşımak için düçar-ı haşyet oldu. Papaz kendisi de yardım etti.

Beş dakika sonra ikisinin arasında dumanlarını savuran bir tas kaynar çorba²³ bulunuyordu.

Kısm-ı Salis

Serseri, önündeki tabağın çorba ile memlu olduğunu görünce alelacele içmeye başladı.

Papaz o kadar aç olmadığından ekmeklerini çorba içine bırakarak gayetle ağır yiyordu.

Papaz birdenbire:

“İsminiz nedir?”

²² Kaynak metindeki ifade buradaki çevirinin tam tersidir: “Le jeune homme reçut ces grandes mains tendues, qui serrèrent à les écraser ses doigts, plus minces, tièdes et flévreuses.” (Maupassant, 1890/1: 51)

²³ Kaynak metindeki “de soupe aux choux” (lahana çorbası) (Maupassant, 1890/1: 51) çeviride eksiktir.

Bu adam karnını oldukça doyurduktan sonra memnuniyetle güldü.

(18) “Pederim gayr-ı malum. Validemin namından başka nam yoktur. Lakin siz daha bu ismi hatırdan çıkarmamışsınızdır. Bana muvafık değilse de iki mahlasım vardır: Filip Ogüst.”

Rahip boğazı düğümlezip sararak soru sordu:

“Bu mahlası size niçin verdiler?”

Serseri omuzlarını silketti.

“Siz buna vâkıf olmalısınız. Siz validemi terk ettikten sonra validem rakibinizi benim kendi oğlu olduğumu söyleyerek on beş yaşına kadar aldattı. Lakin o yaşta size ziyadece benzediğimden, çapkın beni inkâr eyledi. ‘Filip Ogüst’ mahlasını bana verdiler. Eğer hiç kimseye benzememek talihine nail olsaydım bugün ‘Vikont Filip Ogüst dö Pravalon’ tesmiye olunacaktım. Mecelis-i ayan azasından bulunan bu isimdeki kont tarafından bilahare bir oğlu olduğu itiraf edilmiştir.”

“Bunları sen nasıl biliyorsun?”

“Çünkü benim yanımda çok sözler oldu. İşte bana hayatı öğreten hep bunlardır.”

İki üç dakika zarfında papazın çektiği meşakkatlerden ve işkencelerden daha eşed bir şey zuhur etti.

Boğazına bir şey tıkanıp, nefesi darlaştı. Bu hâlin gittikçe tezayüdü kendisini öldürecek zannediyordu. Bu hâl kendisine işittiği şeylerin tesirinden ziyade bu sokak çapkınının tavrından ve istimal ettiği elfaz-ı gayr-ı layıkadan geliyor idi.

(19) Evladıyla kendisi beyinde vicdanına karşı mülevves bir pislik hissediyordu ki -bu da bazı vicdan için birinci derece semm-i mühliktir- bu ise evladı idi.

Hâlâ inanamıyordu. Birçok ispatını görmek intizarında idi. Her şeyi öğrenmek ve işitmek ve tekmil mihen ve meşakkı çekmek istiyordu. Evini ihata eden zeytinliği hatırına getirdi. Tekrar “Aman Allah'ım, meded-resim sensin.” diye dua etti.

Filip Ogüst çorbasını bitirdi ve dedi ki:

“Papaz Efendi artık yemek bitti mi?”

Matbah eve mülhak olarak hariçte bulunduğundan Margrit cevabı işite-miyordu. Bu kadını çağırarak için duvarda asılı bir çana nacakla vurdu. Şiddetli, keskin, kulağı çatlatır derecede muacciz sesler oda dâhilinde titremeye başladı.

Kadın göründü. Hiddetli sima ve hainane bir nazarla efendisinin üzerine hücum etmiş gibi görünen bu serseriye bir sadık kelp gibi bakıyordu.

Elinde tereyağıyla pişmiş lüfer balığı tütüyordu. Papaz bir kendine bir de gençliğinde yetiştirmiş olduğu evladına ayırdı.²⁴ Hâl-i yeisle dedi ki:

“Bu balıkları ben saydettim.”

Margrit yerinden hareket etmedi.

Papaz tekrar söyleyerek:

(20) “Güzel bir şarap getir. Korsika Boğazı'nın beyaz şarabı olsun.”

Kadın itaatsizlik gösterdi. Sert bir tavırdaki bulundu. Papaz ikinci defa olarak hiddetle:

“Haydi iki şişe şarap.” dedi.

Bir kimseye şarap takdim eylediği vakit bir şişe verirdi.²⁵ Filip Ogüst mırıldanarak:

“Güzel bir fikir. Çoktan beri böyle yemek yemedim.”

Hizmetçi iki dakika sonra geldi.

Papaz sabırsızlıkta bulunduğundan bu iki dakika kendisince iki sene kadar hüküm sürdü.

Şişenin kapağı açılmıştı. Hizmetçi bu adamın üzerine atf-ı nazar ederek hâlâ orada duruyordu. Papaz:

“Haydi git.” dedi.

Kadın, papazın sözünü işitmemiş gibi göründü.

Papaz tekrar ederek şiddetle dedi ki:

“Sana söylüyorum. Bizi yalnız bırakmanı emrediyorum!”

Bunu işitince gitti.

Filip Ogüst öyle bir iştiha ile balıkları ekl ediyordu ki pederi nazar-ı hayretle kendisine benzeyen simasına bakıyordu.

Papaz ağzına koyduğu bir parça lokmayı birçok çiğneyip boğazına gönderemiyordu. Çünkü fikrine gelen mesele tez cevap vermeyi arzu ediyordu.

Mırıldanmaya başladı.

(21) “Bu kadın ne hastalığından vefat eyledi?”

“Göğüs hastalığından.”

“Çoktan beri hasta mı idi?”

“On sekiz ay kadar.”

²⁴ Kaynak metindeki ifade “l'enfant de sa jeunesse”tir (gençliğinin çocuğu) (Maupassant, 1890/1: 52). Yine kaynak metinde görülen “balığın bir kaşıkla açıldığı” (“avec une cuiller”) ayrıntısı çeviride bulunmamaktadır.

²⁵ Kaynak metindeki “il s'en offrait toujours une bouteille à lui-même.” (Maupassant, 1890/1: 52) (her zaman kendisine de bir şişe ikram ederdi.) ifadesi burada eksik çevrilmiştir.

“Bu hastalık kendisine neden ârız oldu?”

“Malum değil.”

İkisi birden sustular. Papaz bir zaman düşündü. Daha çok şey anlamak istiyordu çünkü bu kadını öldürmeye hazırlandığı gün yani terk ettiği günden beri hiçbir hâline vâkıf değildi.

Görmek değil hâlâ hatırlamak bile istemiyordu. Çünkü müebbeden feramuş etmeyi ahd ü peyman etmişti.

Fakat yine nasıl olduğunu haber almak merakını kalbinde hissederek hiddetle tekrar etti.

“Vefat ettiği vakit elbette yalnız değildi?”

“Hayır, daima onunla beraber idi.”

İhtiyar titreyerek:

“Daima onunla, Pravalon ile değil mi?”

“Evet.”

Kendisini iğfal eden kadının kendinden sonra rakibinin yanında otuz sene kaldığını söyledi.

“Ey öyle ise beraber bahtiyar oldular mı?”

Genç adam istihza ile cevap vererek dedi ki:

(22) “Evet ben olmadığım zaman çok rahat idiler. Yalnız ben kendi zevklerini bozar idim.”

Papaz:

“Bu nasıl olabilir?” dedi.

“Size zaten hikâye ettim ya. Ale't-tahmin beni on beş yaşına kadar kendi evladı zannediyordu. Bendeki size olan müşabeheti görünce kendi kendisine keşfetti. İhtiyar o kadar hayvan değildi.

Ben de kapı aralarından mükâlemelerini dinledim.

Annemi azarlardı. O da cevaben ‘Benim kabahatim mi? İyice bilirsın ki beni aldığın zaman diğer bir adamın metresi idim.’ der idi. Bir adam dediği siz idiniz.”

“A! Demek oluyor ki onlar beni bazen söyleşirlerdi.”

“Lakin benim yanımda sizin asla isminizi söylemediler. Nihayet validem kendisinden kat-ı ümid edince bana ikrar etti. Lakin her ikisinin de bana asla emniyetleri yoktu.”

“Demek oluyor ki siz evvelce validenizin gayrimeşru bir hâlde bulunduğunu anlayabilmişsiniz.”

“Haydi halt etme.²⁶ Ben o kadar aptal mıyım? Dünyayı tanır tanımaz onun çocuğu olmadığını anladım.”

Filip Ogüst arkasına bardakları doldurup içiyor ve gözleri parıl parıl yanıyordu.

Papaz sarhoşlukla tedbirsizlik edeceğini anlayarak kendi önündeki şeyi kaldırıp genç adamın bardağını doldurdu.

Margrit pirinçle pişmiş tavuğu getirdi.

(23) Yine bu serseriye hiddetle bakarak:

“Papaz Efendi, bakınız bu adam sarhoş olmuş.” dedi. Papaz cevap olarak:

“Bizi تنها bırak git.” dedi.

Margrit kapıyı hiddetle kapayarak gitti.

“Valideniz benim için ne derdi?”

“Allah için başıma bela oldu ve hayatımı müşkülata ilka etti diye söylenirdi.”

“Bunu böyle söylerdi ha?!”

“Evet, beni anlamasın diye söylediğini setrederdi lakin hepsini anladım.”

“Bu evde size nasıl muamele ederlerdi?”

“Evvvela pek güzel lakin sonraları pek fena. Kendisini teftiş ettiğimi görünce beni baştan attı.”

“Nasıl?”

“Nasıl olacak, pek sade. On altı yaşında iken bir cehalet ettim. Beni başından savmak için beni terbiyehaneye attı.”

Ellerini yanaklarına dirseklerini masa üzerine dayayarak sarhoş bir hâlde duruyordu. Aklı şaraba gark olmuştu.

Tafrafuruşlukla ve hayalî lakırdılarla saçmalamaya başladı.

Kadına müşabih bir çehre ile gülüyordu ki bu etvarı papaz tanıdı. Öyle bir suretle tanıdı ki bazı adavetini de²⁷ celbetti. Çünkü kendisine pâyband olan bu türlü çehre idi. Gülüşündeki cazibe, simasının şekli, nazarı tamamıyla validesine müşabih idi.

(24) **Kısm-ı Râbi**

Filip hikâyeye başladı.

²⁶ Bu ifadenin kaynak metinde karşılık geldiği kelime “Parbleu!”dür (Maupassant, 1890/1: 52) (tabii ki, kesinlikle).

²⁷ Bu kelime metinde *dal, ayın, ra, elif, vav, te, nun, ya, dal, he* harfleriyle yazılmıştır.

“Ah ah, beni attıkları terbiyehanede geçirdiğim ömre büyük bir romancı vâkıf olsa giran-baha görür. Sahih Aleksandr Duma Per bile Monte Kristo kitabına benim sergüzeştim kadar tuhaf bir şey derç edemedi.”

Mütalaaya dalan sarhoşlarda görüldüğü gibi bir ciddiyet-i hakîmane ile bir müddet sustu, sonra yavaşça dedi ki:

“Eğer bir çocuğun iyi olması istenilirse fena kimselerle ünsiyetini düşünerek bir terbiyehaneye asla gönderilmemelidir. Çünkü bu vadileri ben iyice dolaştım.

Üç refikle beraber çok çapkınlık ederdim. Bir akşam saat ale't-tahmin dokuzda idi. Dördümüz büyük yol üzerinde arabacısı ve gerek içindeki familyalar kâmilan uyumuş Martinon'dan ba'de'l-kıyam avdet eden bir arabaya tesadüf ettik.

Hayvanın dizginlerini tuttum. Nehre kadar gönderdim. Arabanın teknesini tamamıyla su içine ithal ettim, hayvan ileriye doğru sıçrayınca hepsi birden gark oldular. Bu derecede fena olacağını düşünemedik. Yalnız bir istihmam ile netice bulacağını ve bu surette ziyadesiyle eğleneceğimizi ümit etmiş idik. Daha bundan başka çok şeylerde bulundum lakin bunları nakletmeye hacet görmem. Yalnız (25) sonrakini hikâye edeceğim. Çünkü bu sizi ziyade memnun edeceğine eminim. Baba, sizin intikamınızı aldım.”

Papaz mahdumuna nazar-ı dehşetle bakıyordu. Yemeği de bırakmış dinliyordu.

Filip Ogüst lakırdıya devam etmek istedi. Papaz:

“Hayır, şimdi dursun, sonra birazdan söylersiniz.” dedi.

Arkasına doğru dönerek çanı şiddetle çaldı.

Margrit derakab içeriye girdi.

Papaz bir tavr-ı hâkimane ile hizmetçi kadına emreyledi. Hizmetçi de bir tavr-ı itaatkârane ile²⁸ arz-ı inkıyad etti.

“Lambaları getir, daha masa üzerine konulacak şeyleri tamamıyla getir ve bu çanı çalmadıkça asla bu taraflara uğrama.”

Hizmetçi dışarıya çıktı. Yine avdet edip porselenden mamul, üzeri yeşil renginde bir siperle mestur lambayı ve biraz peynir ve meyve getirip masa üzerine vaz eyledi ve hemen dışarı çıktı.

Papaz kemal-i ehemmiyetle dedi ki:

“İşte şimdi sizi dinliyorum.”

Filip Ogüst evvela sükûnetle bardağını şarapla ve boş tabağını soyulmuş meyveleriyle doldurdu. İkinci şişesi hemen boşalmıştı. Papaz kendisinin kine daha dokunmamış idi.

²⁸ Metinde *bir tavr ile itaatkârane* olarak yazılmıştır.

Genç adamın ağzı meyve ile dolu olduğu hâlde kekeleyerek lakırdıya başladı:

“İşte sonuncusu budur. Lakin gayetle dehşetli. (26) Arzularının hilafına olarak evlerine tekrar geldim, orada kaldım lakin benden korkuyorlardı. Hem iyice korkuyorlardı. Malum ya canımı sıkmamalı, eğer sıkılırsam her şeyi yapmaya muktedirim, biliyorsunuz ya ikisi bir yerde yaşıyorlardı. Pek de birlikte değil. Çünkü iki ikametgâhı vardı, biri ayanlığa mahsus mahall-i ikameti, diğeri de aşkına. Lakin çok defa anamın hanesinde ikamet ederdi. Ve bu kadından asla geçemezdi.

İşte desaisin timsal-i mücessemi olan anam insanı nihayet-i ömrüne kadar incizaba muktedir idi. Şu insanlar da hayvan değil mi!

Ben evlerine avdet ettim. Korkudan hükmüm altında bulunurlardı. Hiç kimseden füturum yoktur. Fitneliğe karşı kuvve-i cebriye ile mukavemet eder, hal ve tesviye bile ederim.

İşte bu esnada idi ki anam yatağa düştü. Bu adam Mölan civarında koralu bir köşk isticar edip oraya nakleyletti. Dediğim gibi ale't-tahmin on sekiz ay imtidat etti. Sonra işin nihayeti takarrüp ettiğini anladık. Bu adam kemal-i ye's ü füturla her gün Paris'ten geliyordu.

Bir sabah anam ile bir saat kadar beraber söyleştiler. Bu muarazalarının sebebinin düşünürken beni çağırdılar. Validem bana ‘Kontun arzusu hilafına ise de mevtin bana doğru takarrüp ettiğini anladığımdan sana bir sır ifşa etmek isterim.’ dedi.

-Onu zikrettikçe daima ‘kont’ derdi- ‘Kont diye tesmiye ettiğim senin pederindir, hâlâ berhayattır.’²⁹ dedi.

(27) Bu ismi yüz defadan ziyade sormuştum. Nafîle, söylemedi; hâlâ bir gün bu ismi cebren söyletmek üzere bir de tokat attım, o da fayda etmedi.

Başından savmak için, sizin için ‘Bir genç serseri idi. Vefat ettiği zaman bir kuruşa bile malik değildi.’ diye beni kandırdı. Buna kemal-i safvet ile inandım.

‘İşte senin pederinin ismi budur.’ dedi.

Diğeri de koltuk kanepesinin üzerinde oturuyordu, üç defa bu kelimeyi tekrar etti:

‘Rozet haksızsın, haksızsın, haksızsın.’

Madam yatağında oturuyordu. Yanakları daha kırmızı, gözleri parlıyordu. Bana muhabbeti hâlâ mevcut idi.

²⁹ Hikâyenin anlamını bozan bu çeviri yanlışdır. Kaynak metindeki ifade “Je suis près de mourir et il y a quelque chose que je veux te révéler, malgré l’avis du comte. -Elle l’appelait toujours ‘le comte’ en parlant de lui.- C’est le nom de ton père, qui vit encore.” şeklindedir (Maupassant, 1890/1: 53). Yani “Ölmek üzereyim ve Kont’un istemesine rağmen sana bir şey söyleyeceğim -ondan bahsederken hep kont derdi: hayatta olan babanın adı(nı söyleyeceğim)”.

O adama hitaben ‘Filip bunun için bir şey yap.’ dedi. Bu kadın ona Filip diye hitap ediyordu, benim ismim de Oğüst. Bu herif çılgıncasına bağırmağa başladı. ‘Bu alçak, denî için bu hapis kaçkını için bu, bu...’

Benim için öyle sıfatlar buluyordu ki sanki ömrünü böyle elfaz cem etmekle geçirmiş zannolunur.

Ben hiddetlenmeye başladım, valide susmamı ihtar etti, ona cevaben ‘Öyle ise bu çocuğu aklıktan öldürmek istiyorsun! Çünkü ben hiçbir mala malik değilim.’

Bila-fütur bu suretle lakırdıya başladı:

(28) ‘Rozet, otuz seneden beri sana senevi otuz beş bin frank verdim. Takriben bir milyon eder. Benimle beraber imrar-ı hayatınız pek bahtiyarane geçti ve bir büyük familyaya mensup kadar refah ve saadetle yaşadınız diyebilirim. Sonuncu senemizin safasına mâni olan bu serseriye hiçbir şey vermeye borçlu değilim. Beyhude yere ısrar etme. Hiçbir şey vermeyeceğim. İsterseniz ismini değiştiriniz, bu sebepten lekelenmiş olan namusumu tathir ederim.’ dedi.

Validem bana doğru dönerek lakırdıya başlarken sözünü kestim. ‘Tamam, asıl pederimi buldum. Eğer bir de eteğini yakalayabilirsem o vakit kendimi kurtardım.’ dedim.

Anam lakırdıya devam ederek dedi:

‘Pederin Baron dö Vilboa’dır, şimdi ise Tulon civarına yakın Garandu şehrinin papazıdır. Papaz Vilboa tesmiye olunur. Bu adam için terk ettiğim zaman benim dostum idi.’

Bana bu suretle hikâyeyi kâmilten hikâye etti. Fakat hamileliği meselesinde size oynadığı oyunu söylemedi. Kadınları görüyor musun, doğruyu söylemezler.”

Bila-fütur ağzına gelen hezeyanı ve esrarını tamamıyla söylüyordu. Sarhoş simasıyla yine lakırdıya başladı:

“Anam iki gün sonra öldü, tam iki gün cenazesinde ben ve o bulduk³⁰ ve üç hizmetkâr, hep cemiyet bu kadar idi.

(29) İnek gibi bağırarak ağlıyordu. Beraberce gidiyorduk, bizi gören baba ve oğul derdi.

Sonra haneye avdet ettik. İkimizden başka hiçbir kimse yoktur. Kendi kendime ‘Bir parasız kaçmalı mı? Yalnız elli frankım vardı. Acaba ne suretle ahz-ı sâr edeyim?’ diye düşünüyordum.

³⁰ Bu cümlelerin çevirisi yanlış ve eksiktir. Bu kısım kaynak metinde “Maman mourut deux jours... deux jours plus tard. Nous avons suivi son cercueil au cimetière, lui et moi... est-ce drôle.... dites... lui et moi...” şeklindedir (Maupassant, 1890/1: 53). (Anem iki gün... iki gün sonra öldü. Tabutuna mezarlığa kadar eşlik ettik, o ve ben... Tuhaf değil mi? Söyleyin... O ve ben...)

Koluma dokunarak bana hitap eyledi:

‘Size söyleyeceğim var.’

Kendisini takip ederek odasına gittim. Bir masanın önüne oturdu ve ağlayarak hakkımda anama söylediği kadar hainane hareket etmek istemediğini söyledi. Sizi izaç etmemeliğimi tembih etti. Bu sizinle benim bileceğim iş. Bana bin franklık bir kaime verdi. Bin franklık bin...

Yine bu bin frankla ne yapayım, benim gibi bir adam böyle bin frankla ne yapabilir?

Çekmehanesinin içinde bu cins kâğıtların birçoğunu müşahede eder etmez ahz-ı intikam hevesi bende tezayüt etmeye başladı.

Uzatmış olduğu kâğıdı almak üzere yaklaştım. Kâğıdı elime almadan üzerine atladım, yere çarpıp boğazından yakaladım. Gözleri dışarı fırlayıp birtirmeyince bırakmadım. Ve ağzından ses çıkmamak üzere de ağzını tamamiyle tıkadım. Üzerini soydum, bıraktım.

Ah ah, sen[in] intikamını iyice aldım.”

Filip Ogüst sevincinden gülüyordu. Papaz Vilboa bu adamın güldükçe simasında hasıl olan vahşiyane tavrı metresinin sevmediği bir hâline benzeti-yordu.

“Sonra?”

(30) “Sonra, ah ah, ocakta şiddetli ateş yanıyordu. Ay, kânunusani idi. Şitanın en şiddetli bir zamanında anam öldü. Ocakta kömür ateşi yanıyordu.

Soba maşasını ateşte kızarttım, arkasında sekiz on bilmem ne kadar dağlayarak haç resmini yaptım. Sonra arka üzeri yatırdım. Karnının üzerine de o kadar yaptım. Tuhaf değil mi? Baba?

İşte eskiden prangabendlere bu suretle muamele ederlerdi. Yılan balığı gibi bükülüverdi. Ağzını iyice tıkadığımdan dolayı haykırmaya muktedir olamıyordu. Sonra kâğıtları aldım -on iki tane idi- benimkiyle beraber on üç oldu. Bu beni büyük bir saadete nail etmedi ya!

Hizmetkârlara ‘Mösyö uykudadır, taam vaktine kadar rahatsız etmeyiniz.’ diye canımı kurtardım.”

Yine içmeye başladı lakin o kadar sermest idi ki söylediği lakırdı hemen anlaşılmaz idi. Şu kelimeler ağzından çıkıyordu:

“Şimdi baba, papaz baba, adamın babası papaz olmak da amma tuhaf ha!.. Bak çocuğa³¹ nazikâne davranmalı. Hem de pek nazikâne çünkü çocuk pek adi değildir. Hem de bir iyi iş gördü. Nasıl iyi değil mi?”

Hıyanet etmiş olan metresi için Papaz Vilboa'yı çıldırtan hiddet bu alçak adam için tahrik olunmaya başladı. Bu hainin sırrını her ne kadar setretmek arzu ettiyse hiçbir gûna himaye-i rabbaniyeye nail olamayacağını

³¹ Bu kelime metinde *çocukla* şeklindedir.

anladığından bunun üzerine asla merhamet lazım olmadığını derk etti. Ve muavenet-i ilahiyeyi temenni etmedi.

(31) Ruhbaniyet kisvesi altında sükûnet bulan kanı ve kalbi tekrar galeyana başladı.

Kendi kendine bilhassa o denî validesine müşabih olan bu sefil evlada ve bu rezili huzur-ı pederanesine atan nuhuset-i talihine hiddetlenmiş idi.

Kûşe-i uzlette yirmi beş sene uyuduğu ibadet ve rahat uykusundan bu müthiş sadme ile bidar oldu.

Bu haini itaat ettirmek ve korkutmak ve birdenbire dehşet ve havfa düşürmek için dişlerini sıkarak ve sarhoş olduğunu hatıra getirmeyerek söz söylemeye başladı:

“Bana tamamıyla hikâye ettin, şimdi de beni iyice dinle. Yarın sabah buradan hareket edeceksiniz. İkametinize mahsus bir mahal tayin edeceğim. Ve taayyüşünüze kâfi olacak kadar para tahsis edeceğim. Bu para azdır. Çünkü benim servetim de o derecededir. Ve benden müsaadesiz bu şehirden mufaraka etmeyeceksin, eğer benden müsaade istihsal etmeksizin bir defa hata edecek olursan iş bitecektir.”

Her ne kadar şarapla beyni sarsılmışsa da bu tekdiri anlayınca ahlak-ı mücrimanesi derakab kesb-i iştidad etti.

“A! Baba, bana öyle muamele olmaz. Sen baba, seni ötekileri biliyorsun ya sen de suhuletle onlar gibi gidersin.”

Papaz, bu zalim ve gaddarı bir baston gibi iki büklüm edip böyle bir mukavemet kabil olamayacağını anlatmak için üzerine doğru savlet etti.

(32) Masayı göğsüne doğru vururcasına sarsarak:

“Kendini muhafaza et, ben[im] kimseden füturum yoktur.”

Sarhoş terazisini kaybederek sandalyesinden düşer gibi sallandı.

Düşeceğini ve sukutunda papazın iktidarı altında kalacağını anlayınca bir nazar-ı katilane ile masanın üzerinde bulunan bıçaklardan birine doğru elini uzattı.

Papaz bunu görünce masayı “kaktı”, sarhoş arkası üzere yere serildi, lamba düştü ve söndü.

Karanlıkta lambanın camı taş üzerine düşüp kırıldığı cihetle bu ses rah-kası³² [?] etrafı sükût ve zulmet istiâp etti.

Lambanın kırılması ortalığı bir derin zulmet içine bıraktı. Ve bu hâl bunları ilka-yı dehşet eyledi.

Sarhoş duvara dayanarak kaldı. Hiç harekete mecali yoktu. Papaz iskemlesi üzerinde kalmış ve zulmet, hiddetine sükûnet veriyordu.

³² Bu kelime metinde *ra*, *ha*, *kaf* ve *he* harfleriyle yazılmıştır.

Perde-i zulmet kalbinin şiddetli sadematını ve hiddetinin cevelanını izale ederek gecenin zulmet[in]e müşabih karanlık fikirlere düştü.

Ol kadar derin bir sükût hükümferma idi ki sanki oda içinde teneffüs edecek berhayat hiçbir kimse yok zannolunurdu. Hariçten ne araba şamatası ne kelplerin av'avesi ve ne de hafif bir rüzgârın tahrikiyle duvar üzerinde bulunan dalların hışırtısı gelmiyordu.

Bu sükût çok imtidat etti. Belki bir saat kadar mümted oldu.

(33) Duvardaki çan bir şiddetli sadme ile çalındı ve bunu bir iskemlenin devrilmesiyle hasıl olan şamata takip etti.

Margrit koşarak geldi. Kapıyı açınca oturdu, dehşetengiz ve kesif bir zulmet kapladığını görünce mütehayyir kaldı. Boğuk sesle:

“Papaz Efendi, Papaz Efendi!” dedi.

Hiç kimse karşılık vermedi.

Düşünerek “Aman ya Rabbi, ne yaptılar, ne oldu?” diye şaşkın kaldı. İlerlemeye cesaret edemiyordu. Gerilemek ve kaçmak veyahut bir mum getirmek üzere koşmak istiyordu. Lakin dizleri kesilmiş, hiçbir şeye muktedir değildir.

“Papaz Efendi, Papaz Efendi, benim.”

Margrit hemen bu derecede havf u hiras olduğu [hâlde] efendisine muavenet için kalbinden gelen his kendisine cesaret verdi. Matbahtan el şamdanını alıp geldi. Evvela o serseriye duvara dayanmış uyku uyumakta veya mahsus bu hâlde yattığını gördü. Lamba da düşmüş, kırılmış idi.

Sonra masanın altında Papaz Vilboa'nın iki ayaklarını gördü. Arka üzeri başını çana çarparak düşmüş olduğunu anladı.

Akan kanlar ağırca ilerliyordu ki ayağının altında sulu sabuna müşabih bir şey geldi. Az kaldı düşüyordu.

Ol vakit eğilerek ayaklarının etrafında kırmızı bir şey görünce kan olduğunu anladı ve kapıya doğru kendisini attı.

(34) Çıldırılmışçasına bir daha bu hâli görmemek için elindeki şamdanı yere atarak şehre doğru koştu.

Gözünü uzaktaki ufak ziyaya dikmiş, acı acı bağırarak ağaçlara çarpıp da koşuyordu.

Gece kuşuna benzer sesi gecenin sükûtu hâlinde öteye beriye aksendaz oluyordu:

Şehrin birinci evlerine vasil oldu. Sesi işitilince evlerden adamlar zuhur ettiler. Etrafını aldılar lakin iki lakırdı söylemeksizin çırpınıyordu. Çünkü akli başında değildi. Bu hâli gören papazın ikametgâhında bir fenalık zuhur ettiğini anladılar. Birçoğu müsellağ olarak hareket ettiler.

Bu kadar silahları ve baltaları görünce Margrit biraz aklı başına gelerek “Bir serseri geldi, papazı katletti, az kaldı beni de öldürüyor idi çünkü o fiil-i şenîyi işlerken içeriye girdim.” dedi.

Eve takarrüp ettikçe hanenin etrafını ihata ettiler, içeriye girdiler ki papaz yere serilmiş soğumuş kan içinde boğazı açılmış olduğu hâlde yatıyor idi. Canı de köşede derin uykuya dalmış idi.

Hizmetçi kadın “Uyumuyor, bıçak ortadadır, öldürün, öldürün.” dedi.

Kadın masa üzerinde bulunan kanlı bıçağı ve yanında duran yaradan akan kanla dolmuş bir tabağı gösterir.

Katil daima uyuyor gibi duruyordu.

(35) Döverek, sarsarak kaldırdılar. Gözünü açtı. Hiçbir şeyden haberi yok gibi görünüyordu. Çünkü sarhoş idi.

Katile cesedi ve başındaki ve göğsündeki yarayı gösterince dehşetle bir tavr-ı haifane gösterdi.

Mutasarrıf ve polisler geldiler, kendini uyumakta göstereni ve ceset üzerinde muayeneyi bilicra bu lambanın devrilip duruşuna ve hizmetçi karının içeriye girişine göre az müddet zarfında icra edilmiş bir mücadele ve mukatele olduğunu keşfettiler.

Hizmetçi kadın içeriye girdiği zaman katil, papazın üzerinde eğilmiş bulunduğunu ve sonra bıçağı kaldırıp üzerine doğru hücum ettiğini yeminlerle tasdik etti.

Elinde bulunan şamdanı başına atarak canını kurtardığını söyledi.

Hakikaten şamdanı serserinin uyuduğu yerde gördüler. Burhan tamam idi.

Katli icradan sonra kaçmayıp evde kaldığından dolayı şüpheyi davet etti.

İçlerinden biri:

“Kaçmak kabil değildir. Çünkü çok sarhoş idi.” dedi. Filip Ogüst mahkemede bilmuhakeme katline hükmolundu.

Son dereceye kadar bigünah olduğunu ısrar ediyordu. Lakin hizmetçi kadının delail-i hakikasî fevkalhad kuvvetli idi.

Tebriye-i zimmet etmek üzere bir acayıp hikâye söyledi. Orada Papaz (36) kendinin peder-i aslisi olduğunu anlattı. Buna da inanmadılar. Rahip Vilboa'nın intihar etmiş olması ihtimali hiç kimsenin hatırına gelmedi.

Maznun elinde bir ispat kalmadığını görünce heyet-i ayan aza-yı muhteremesinden Kont dö Pravalon'un şehadetine de müracaat etti. Fakat bu şahit tarafından müttehemin sevabık-ı ahvaline dair verilen malumat o derece aleyhinde zuhur etti ki mahkûmiyeti hemen karargir oldu.

En nihayet siyaset meydanında giyotin altında başı kesildi.

Sonuç

19. yüzyıl Türk edebiyatında farklı çeviri yöntemleri kullanılmıştır. Bay, söz konusu yöntemleri şu şekilde belirlemiştir:

1. Harfiyen (aynen) çeviri,
2. Mealen ve tafsilen (manaya göre/açıklamalı) çeviri,
3. Tevsian (genişleterek) çeviri,
4. İktibasen (kısaltarak) çeviri,
5. Hülasa/telhis (özetleyerek çeviri),
6. Tahvilen (dönüştürerek) çeviri,
7. Nazire/tanzir (benzeterek, öykünerek çeviri),
8. Serbest çeviri (keyfî çeviri) (Bay, 2013, 103-108).

Abdülmecit Efendi -otosansür olduğunu düşündüğümüz kısımlar hariç- Fransızca metni eksiksiz olarak vermeye çalışırken diğer yandan da Fransızca metinden anladığını kendi zamanında kullanılan kimi ifade kalıplarını da (“afitab-ı cihantab”, “arz-ı didar-ı pürenvar et-”, “kûşe-i vahdet” gibi) işin içine katarak “mealen” aktarır. Bu sebeple *Zeytinlik*'te hem harfiyen çeviri hem de mealen çeviri özelliklerinin bulunduğu söylenebilir. Ayrıca, metinde görüleceği üzere bazı ifadelerin çevirisinde keyfî bir tutum takınıldığı da gözlenmektedir.

Ahmed Ateş (1942: 257), *Şarkta tercümelere dâima şüphe etmek lâzımdır* der. Abdülmecit Efendi'nin *Zeytinlik* çevirisi -hatta bazı taraflarıyla Hansoy'un çevirisi- bu kanaati doğrulamaktadır. Acelecilik, metin denetiminin yapılmaması ve keyfîlik gibi birtakım sorunlarla malül olmasaydı elimizde daha sağlam ve nitelikli bir Maupassant metni bulunacaktı. Yine de, zamanının şartları içinde, genç Abdülmecit Efendi'nin “türrehat” sayılmayacak kadar bir çeviri başarısı yakalayabildiğini söylemek mümkündür çünkü bu sorunlar bugün bile tam olarak ortadan kalkmamışken 19. yüzyıl sonunda yapılmış bir çeviride kusursuzluk aramak haksızlık olur.

KAYNAKLAR

- “Abdülmecit Hazretlerinin Tercümeihâli” *Vakit*, 20 Teşrinisani 1338/1, Numara: 1774, s. 1.
- “Bir Mektub-ı Hümayun-üslub”, *İçtihat*, 28 Şubat 1328, Numara: 56, s. 1239.
- “Halife-i Müslimîn Abdülmecit Hazretleri”, *Vakit*, 20 Teşrinisani 1338/2, Numara: 1774, s. 1.

- “Pierre Loti’nin Abdülmecid Efendi’ye Mektupları”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 10, 1965/1, s. 10-15.
- “Pierre Loti ve Claude Farrere’in Abdülmecid Efendi’ye Mektupları”, (Çev. Orhan Yüksel), *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 11, 1965/2, s. 44-55.
- “Veliâhd-ı Saltanat Abdülmecid Efendi Hazretlerinin Hayat-ı Hususiyeleri” *Vakit*, 5 Temmuz 1334, Numara: 257, s. 1.
- “Veliâhd-ı Saltanat Hazretleri”, *Tanin*, 5 Temmuz 1334, Numara: 3438, s. 1.
- “Yeni Veliâht Hazretleri”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, 6 Temmuz 1918, Numara: 44-75, s. 833.
- Abdullah Cevdet (1329), “Şehzade Mecid Efendi Hazretleriyle Mülakat”, *İçtihat*, 7 Mart 1329, Numara: 57, s. 1255-1257.
- Abdülhak Hâmid’in Hatıraları* (1994), (Haz. İnci Enginün), Dergâh Yay., İstanbul.
- ARACI, Emre (2004), “Beethoven Tutkunu Bir Halife”, *Hanedandan Bir Ressam*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, s. 113-122.
- ASLAN, Anais (1909), “Interview Son Altesse I. le Prince Abdul-Médjid Effendi”, *La Patrie*, 26 Mai 1909, N. 30, p. 241-243.
- AŞİROĞLU, Orhan Gazi (1992), *Son Halife Abdülmecid*, Burak Yayınevi, İstanbul.
- ATEŞ, Ahmed (1942), “Metin Tenkidi Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, cüz: 1, s. 253-267.
- BARDAKÇI, Murat (1998), *Şahbaba*, Pan Yay., İstanbul.
- BARDAKÇI, Murat (2013), “Osmanlı’yı dedelerimin içkisi yıktı”, *Habertürk*, 05.05.2013.
- BARDAKÇI, Murat (2015), “Hilâfetin Son Gecesi”, *Habertürk*, 08.03.2015.
- BAY, F. Özlem (2013), *Fransız Edebiyatından Yapılan İlk Edebi Çeviriler Üzerine Analitik Bir Uygulama (1860-1900)*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BAYKAL, İsmail (1951), “Son Osmanlı Veliâhdı ve Halifesi Abdülmecid’in Sarayında Neler Gördüm?”, *Tarih Dünyası*, C. 2, S. 19, s. 822-824.
- BERK, Süleyman (2015), “Yaşar Şâdi Efendi’nin ‘Hutût-ı Meşâhir’ İsimli Hatıra Defteri ve Muhtevası”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 5, s. 149-216.

- ÇELİK, Akile (2010), “Dolmabahçe Sarayı’nda Son Halife Abdülmecid Efendi’nin Kütüphanesi”, *Milli Saraylar*, S. 5, s. 55-70.
- Divan-ı Sultan Selim Han* (1904), Almanya Devleti Matbaa-i Resmiesi, Berlin.
- EKEN, Halit (1990), *Abdülmecid Efendi’nin Halifeliğe Seçilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.
- ENGİNÜN, İnci; KERMAN, Zeynep (1977), “Türkçede Maupassant”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 19, s. 255-276.
- EYGİ, Mehmet Şevket (2005), “Asfaltta Biten Turp”, *Millî Gazete*, 01.12.2005.
- GÖZTEPE, Tarık Mümtaz (1978), *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Sürgün Cehenneminde*, Sebil Yayınevi, İstanbul.
- <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt13/yordam.php?> (Erişim tarihi: 24.08.2019)
- <http://kutuphane.atauni.edu.tr/yordambt/yordam.php> (Erişim tarihi: 24.08.2019)
- <http://www.millisaraylar.gov.tr/koleksiyonlar/kitap> (Erişim tarihi: 24.08.2019)
- <https://kasif.mkutup.gov.tr/OpacArama.aspx?Ara=seyyad%20zeynel&DtSrc=0&fld=-1&NvBar=0> (Erişim tarihi: 24.08.2019)
- JAESCHKE, Gotthard (1985), “Osmanlı Velihahtı Abdülmecid’in 16 Temmuz 1919 Tarihli Lâyihası”, (Çev. Cemil Koçak), *Tarih ve Toplum*, S. 16, s. 68.
- KERİMOĞLU, Ferit (1955), “Son Halife’nin Son Günleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 61, s. 3605.
- Kirkor Efendi (1309), *Asır Kütüphanesi Esami-i Kütübü*, Kasbar Matbaası, İstanbul.
- KOÇU, Reşat Ekrem (1958), “Abdülmecid Efendi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, Tan Matbaası, C. 1, İstanbul, s. 137-141.
- MAUPASSANT, Guy de (1890/1), “Le Champ d’Oliviers”, *Le Figaro*, Mercredi 19 Février-Dimanche 23 Février, No. 50-54.
- MAUPASSANT, Guy de (1890/2), *L’inutile Beauté*, Victor Havard, Éditeur, Paris.
- MAUPASSANT, Guy de (1308), *Zeytinlik*, (Çev. Sayyad Zeynel), Asır Kütüphanesi, Kasbar Matbaası, Dersaadet.

- MAUPASSANT, Guy de (1908), *L'inutile Beauté*, Louis Conard, Libraire-Éditeur, Paris.
- MAUPASSANT, Guy de (1970), *Seçilmiş Hikâyeler II*, (Çev. Ferid Namık Hansoy), İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1308/1310), *Cülus-ı Meyâmin-Me'nus-ı Cenab-ı Padişahiden Bin Üç Yüz Sekiz Sene-i Maliyesi Şubatı Nihayetine Kadar Encümen-i Teftiş Tarafından Ba'de'l-Muayene Verilen Ruhsat Üzerine Tab ve Neşrolunmuş Olan Âsâr-ı Mütenevviyanın ve Müellif ve Mütercimlerinin Esamisini Mübeyyin Cedvel-i Mahsus-tur*, Matbaa-i Amire, İstanbul.
- NİĞÂR, Salih Keramet (1964), *Halife II. Abdülmecit-Yurdundan Nasıl Sürüldü, Sonra Nerelerde Yaşadı*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- ÖRİK, Nahid Sırrı (1953), "Son Veliâht ve Halife Abdülmecit Efendi", *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 39-40, s. 2093-2097/2162-2164.
- PERİN, Cevdet (1946), *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, Pulhan Matbaası, İstanbul.
- RAZİ, Yusuf [BEL] (2016), "Halife Abdülmecid'in Göreve Getirilişi" (Haz. Edhem Eldem) *Toplumsal Tarih*, S. 271, s. 4-10.
- RENDA, Günsel (2004) "Önsöz", *Hanedandan Bir Ressam*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, s. 11-20.
- SAKAOĞLU, Necdet (1993), "Abdülmecid Efendi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, C. 1, İstanbul, s. 49-51.
- SARAÇ, M. A. Yekta (1995), *Şeyhülislam Kemal Paşazade, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, Risale Yay., İstanbul.
- SATAN, Ali (2011), *Son Halife Abdülmecid Efendi*, Ufuk Yay., İstanbul.
- Süleyman Nazif (1334), *Batarya ile Ateş*, Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Şehbal* (1329), S. 75, s. 43.
- TARLAN, Ali Nihad (1946), *Yavuz Sultan Selim Divanı*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.
- TOROS, Taha (1987), "Son Halifenin Son Günleri", *Milliyet*, 03.03.1987.
- UŞAKLIGİL, Halid Ziya (2003), *Saray ve Ötesi*, (Haz. Nur Özmel Akın), Özgür Yay., İstanbul.
- YAĞBASAN, Eylem (2004/1), *Halife Abdülmecid Efendi ve Sanatı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YAĞBASAN, Eylem (2004/2), "Ressam Halife Abdülmecid Efendi", *Hanedandan Bir Ressam*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, s. 23-62.

- YAĞIZ, Sudi (1951), “Son Halife Abdülmecit Efendi”, *Resimli Tarih Mecmuası*, C. 2, S. 14, s. 598-600.
- YÜCEL, İdris (2017), “Fransız Belgelerinde Son Halife Abdülmecid ve Türkiye’de Hilafetin Kaldırılması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.: 61, S. 467-492.

EK: *Finten* Ziyafetinden Bir Fotoğraf

1916 yılında, Şehzade Abdülmecit Efendi'nin Bağlarbaşı'ndaki köşkünde Şair Abdülhak Hamit'in *Finten* adlı eserinin temsili vesilesiyle verdiği ziyafette hazır bulunan dönemin ünlü kişileri:

İskelede Oturanlar: Âyân Meclisi Reisi Menemenlizade Rifat, Şair Abdülhak Hamit, Maarif Nâzırı Şükrü

Ayakta İlk Sıradakiler (Sağdan İtibaren): Şair Faik Ali, Hüseyin Suat (Bastonlu), Şahabeddin Süleyman, Münir Nigar, Yunus Nâdi, Feylesof Rıza Tevfik, ..., Süleyman Necip, İsmail Hâmi, Celal Nuri, Übeydullah Efendi, İbnülemin Mahmut Kemal, Abdülmecid, Yusuf Râzi, Süleyman Nazif, Ahmet Refik, Reşat Fuat, Hüseyin Dâniş, Ahmet İhsan, Falih Rıfkı...

Arka Sıradakiler: Ali Ekrem, ..., ..., Ömer Rıza (Übeydullah Efendi ile Celal Nuri'nin arkasında başı gözüken),...,..., Süleyman Nazif'in arkasındaki Zeki (Mecid Efendi'nin kayınbiraderi) onun yanında ve tarihçi Ahmet Refik'in arkasındaki zayıf genç Abdülhak Şinasi, ..., Teşrifat Nâzırı İsmail Cenânî, Müze Müdürü Halil Ethem, Necip Âsım...